

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Maia Sadek

Bakom lås och skärm

En studie av hur domstolar värderar chattmeddelanden som bevisning i mål
som berör sexualbrott och brottslighet inom kriminella nätverk

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Christian Dahlman

Termin: HT23

Innehållsförteckning

ABSTRACT	5
SAMMANFATTNING	7
FÖRORD	9
FÖRKORTNINGAR	10
1 INLEDNING	11
1.1 Bakgrund.....	11
1.2 Syfte och frågeställningar	12
1.3 Avgränsningar	13
1.4 Metod och material.....	14
1.4.1 Rättsdogmatisk metod.....	14
1.4.2 Rättsdogmatisk analys.....	15
1.5 Receptionsteori.....	16
1.6 Disposition	17
2 PROCESSRÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER OCH CENTRALA BEGREPP OM BEVISFÖRING.....	19
2.1 Oskuldspresumtionen.....	19
2.2 Omedelbarhetsprincipen.....	19
2.3 Kontradiktionsprincipen.....	20
2.4 Den fria bevisprövningens princip.....	20
2.4.1 Fri bevisföring.....	21
2.4.2 Fri bevisvärdering	21
2.5 Bevisbörda.....	22
2.6 Beviskrav	23
2.7 Centrala bevisteoretiska begrepp.....	25
2.7.1 Bevistema.....	25
2.7.2 Rättsfaktum och bevisfaktum.....	25
2.7.3 Hjälpfaktum.....	26
2.7.4 Erfarenhetssatser	26
2.7.5 Beviskraft	26
2.7.6 Ursprungssannolikhet.....	Fel! Bokmärket är inte definierat.

3	INDICIEBEVISNING	27
3.1	Definition	27
3.1.1	Direkt och indirekt bevisning	27
3.1.2	Kausal- och icke-kausal bevisning	28
3.2	Struktural bevisning.....	28
3.3	Stödbevisning	29
3.4	Värdering av indiciebevisning.....	30
3.5	En trovärdig och tillförlitlig utsaga	31
4	SEXUALBROTT	33
4.1	Rättsliga utgångspunkter.....	33
4.1.1	Våldtäkt	33
4.1.2	Oaktsam våldtäkt.....	34
4.2	Bevisvärdering i praktiken	35
4.2.1	Övernattningen.....	35
4.2.1.1	Bevisningen i målet.....	36
4.2.1.2	Tingsrättens bedömning	37
4.2.1.3	Hovrättens bedömning	38
4.2.1.4	Högsta domstolens bedömning	38
4.2.1.5	Illustration av bevisningens funktion i målet	40
4.2.2	Våldtäkten i Kloster Pub	41
4.2.2.1	Bevisningen i målet.....	41
4.2.2.2	Tingsrättens bedömning	44
4.2.2.3	Hovrättens bedömning	45
4.2.2.4	Illustration av bevisningens funktion i målet	45
4.2.3	Den sovande flickvännen	46
4.2.3.1	Bevisning i målet.....	47
4.2.3.2	Tingsrättens bedömning	48
4.2.3.3	Hovrättens bedömning	50
4.2.3.4	Illustration av bevisningens funktion i målet	51
5	BROTTLIGHET INOM KRIMINELLA NÄTVERK	53
5.1	Rättsliga utgångspunkter.....	53
5.1.1	Mord.....	54
5.1.2	Försök till mord.....	54
5.2	Bevisvärdering i praktiken	55
5.2.1	Skjutningen i Gävle.....	56
5.2.1.1	Bevisning i målet.....	57
5.2.1.2	Tingsrättens bedömning	58
5.2.1.3	Hovrättens bedömning	60
5.2.1.4	Illustration av bevisningens funktion i målet	62
5.2.2	Skjutningen i Johanneshov.....	63
5.2.2.1	Bevisning i målet.....	64
5.2.2.2	Tingsrättens bedömning	66
5.2.2.3	Hovrättens bedömning	68
5.2.2.4	Illustration av bevisningens funktion i målet	68
5.2.3	Skjutningen i Enskededalen	69

5.2.3.1	Bevisning i målet.....	71
5.2.3.2	Tingsrättens bedömning	72
5.2.3.3	Hovrättens bedömning	74
5.2.3.4	Illustration av bevisningens funktion i målet	74
6	ANALYS.....	76
6.1	Beisvärdering av chattmeddelanden i mål om sexualbrott och brottslighet inom kriminella nätverk.....	76
6.1.1	Karakteristiska egenskaper hos chattmeddelanden som bevisning.....	76
6.1.2	Funktionen av chattmeddelanden som bevisning i förhållande till bevisteman .	79
6.1.2.1	Chattmeddelanden som stödbevisning	79
6.1.2.2	Användningen av chattmeddelanden som bevisning för motivbild, rollfördelning och brottsplanering	83
6.1.2.3	Erkännande av brottsliga handlingar i chattmeddelande.....	84
6.1.3	Beisvärdet av chattmeddelanden i förhållande till annan bevisning	85
6.2	Beisvärderingsproblem vid behandling av chattmeddelanden	87
6.2.1	Tolkning av innehållet i chattmeddelanden	87
6.2.2	Chattmeddelanden som del av brottsplan	90
7	SLUTSATS	92
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	93
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	97

Abstract

In February 2023, the Supreme Court announced two landmark judgments concerning the evaluation of circumstantial evidence. These rulings triggered a debate on the assessment of circumstantial evidence, including chat messages and witness testimonies. Considering an escalating discourse on justice, legal security, and the influence of technology in the legal system, this essay delves into examining how courts assess chat messages and the potential challenges that may arise during evidence evaluation.

The overarching aim of the essay is to deepen the understanding of how courts appraise chat messages as evidence in cases involving sexual offenses and criminal activities within illicit networks. To achieve this, the characteristic features of chat messages as evidence are initially explored. The analysis of presented legal cases reveals that while chat messages are indeed used as circumstantial evidence in criminal cases to support specific patterns of evidence and descriptions of events, but they can also serve as direct evidence in situations where they immediately and unequivocally corroborate an alleged incident or fact. Furthermore, a supplementary classification of chat messages is proposed, distinguishing between causal and non-causal evidence. Generally, chat messages are considered causal evidence, originating from the overall pattern of evidence. However, they can also be regarded as non-causal evidence when they indicate the intent or motivation driving a criminal act. Lastly, it is noted that chat messages, in relation to other pieces of evidence, are usually dependent, but theoretically can be independent in situations where they support the prosecution independently.

Examining the rationale behind court decisions in such cases reveals that the function of chat messages varies between different types of offenses. In sexual offense cases, they are often used to support the victim's testimony by confirming its consistency, a practice viewed as problematic since consistency is not deemed a reliability criterion. In cases involving criminal networks, chat messages are employed to create a clearer picture of motives, role distribution, and the planning of crimes, as well as to identify individuals

participating in chat conversations. The evidential strength of chat messages should generally be assessed more positively in these instances. The essay also underscores that digital admissions from defendants add complexity and necessitate a nuanced interpretation.

Finally, the essay discusses the risks associated with using chat messages as evidence, including the potential infringement on the presumption of innocence through misinterpretation and the susceptibility of manipulation, incorporating them into a perpetrator's criminal plan.

Sammanfattning

I februari 2023 meddelade Högsta domstolen två avgörande domar angående bevisvärdering av indiciebevisning. Dessa domar har utlöst en debatt om bevisvärdering av indicier, inklusive chattmeddelanden och vittnesutsagor. I ljuset av en ökad debatt om rättvisa och rättssäkerhet, samt inflytandet av teknologin i rättssystemet, ägnas denna uppsats åt att undersöka hur domstolar bedömer chattmeddelanden och de potentiella problem som kan uppstå under bevisvärderingen.

Det övergripande syftet med uppsatsen är att fördjupa förståelsen av hur domstolar värderar chattmeddelanden som bevis i mål om sexualbrott och om brottslighet inom kriminella nätverk. För att göra detta undersöks inledningsvis de karakteristiska egenskaper hos chattmeddelanden som bevisning. Genom en granskning av de i uppsatsen presenterade rättsfallen konstateras att chattmeddelanden visserligen används som indicier i brottmål för att stödja specifika bevisstema och gärningsbeskrivning, men att bevisningen emellertid kan vara direkt bevisning i situationer där de omedelbart och tydligt stödjer en påstådd händelse eller ett faktum. Vidare föreslås en ytterligare klassificering av chattmeddelanden som kausal eller icke-kausal bevisning. Generellt anses chattmeddelanden vara kausal bevisning, orsakade av bevisstema, men de kan också anses vara icke-kausal bevisning när de indikerar vilja eller motivation som driver en brottslig handling. Slutligen kan även nämnas att chattmeddelanden i förhållande till andra bevisfaktum oftast är beroende, men teoretiskt sett kan vara oberoende i de situationer de stödjer åtalet självständigt.

Genom att undersöka domskälen i sådana mål framgår det att chattmeddelandens funktion varierar mellan brottstyperna. I sexualbrottsmål används de ofta för att stödja målsägandens utsaga genom att bekräfta dess konsekvens, vilket anses problematiskt eftersom konsekvensen inte betraktas som ett pålitlighetskriterium. I kriminella nätverksmål används chattmeddelandena för att skapa en tydligare bild av motiv, rollfördelning och brottets planering samt för att identifiera de i chattkonversationerna deltagande aktörerna. Beviskraften av chattmeddelanden bör generellt sett bedömas högre i dessa fall. I

uppsatsen betonas också att digitala erkännanden från tilltalade ökar komplexiteten och kräver en balanserad tolkning.

Slutligen diskuteras de risker som förekommer vid användningen av chattmeddelanden som bevisning, inklusive att de kan inskränka oskuldspresumtionen genom att tolkas på ett felaktigt sätt och att de kan manipuleras och användas som en del av gärningsmannens brottsplan.

Förord

När jag gick i sjuan genomförde vi ett skolprojekt där alla i klassen berättade om sina drömmar. Den här videon spelades in och den 3 maj 2013 laddades den upp på Youtube. Om man spolar fram till minut 00:54 ser man en 13-årig Maia som stolt säger: 'My dream is to be a lawyer.' Till den Maia vill jag säga grattis, för igår blev du det.

Jag vill inledningsvis tacka min handledare, Christian, för all hjälp med denna uppsats. Dina kloka råd, ditt tålamod och främst ditt förtroende för mig har varit av stor betydelse och för det är jag tacksam.

Till mina föräldrar Athir och Rasha, som lämnade sina liv i Irak och påbörjade nya här i Sverige, vill jag rikta oändligt med tacksamhet. Ni har byggt upp ett fantastiskt liv för oss och utan ert stöd och kärlek skulle jag aldrig vara där jag är idag. Ni är min största inspiration och mina hjältar. Jag är otroligt stolt över att få vara eran dotter.

Min storasyster, Haia, tack för allt skratt, alla tårar och all kärlek. Att ta mig igenom livet med dig är en ära och att fira mina framgångar med dig gör de bättre. Min kompanjon. Min bästa vän. Min Hejo.

Vidare vill jag rikta tacksamhet åt mina underbara vänner. Jag har turen att ha för många för att nämna vid namn, men jag tror inte att jag behöver göra det. Jag älskar er allihop och är så tacksam för er. Ett särskilt tack till dig, Sara, för att du finns. En vänskap sedan barnsben och för hela livet. Och till dig, Amela, för juristprogrammet inte hade varit detsamma utan dig. Igår gick vi från att vara studenter till att vara jurister, på samma sätt som vi sedan länge har gått från att vara vänner till att vara familj.

Till sist, till min lillebror Sajad, jag älskar dig och är så stolt över dig och över att få vara din storasyster. Jag längtar över att få se dig växa upp och jag lovar att fira dina framgångar precis som du firar mina.

Maia Sadek,
Jurist

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
HovR	Hovrätt
HD	Högsta domstol
NFC	Nationellt forensiskt centrum
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I de senaste decennierna har den teknologiska utvecklingen revolutionerat sättet människor kommunicerar och interagerar på. En aspekt av denna utveckling är det ökande användandet av digitala kommunikationsmedel, särskilt chattplattformar, som en integrerad del av vardagen. Denna digitala kommunikation har dock även blivit en betydande faktor inom rättsliga sammanhang, särskilt i samband med rättsfall som involverar sexualbrott och kriminella nätverk.

Under de senaste åren har Sverige ställts inför en betydande utmaning när det gäller att tackla det ökande kriminella våldet, och detta har satt fokus på rättssystemets förmåga att effektivt hantera olika former av brottslighet.¹ Den intensiva samhällsdebatten kring dessa frågor har kretsat kring begrepp som rättvisa och rättssäkerhet, och särskild uppmärksamhet har riktats mot domstolarnas komplexa uppgift att bedöma bevisningen i mål om sexualbrott och brottslighet inom kriminella nätverk, särskilt när det kommer till den digitala dimensionen av brott.²

I februari 2023 markerade Högsta domstolen ett väsentligt steg i denna debatt genom att meddela två domar om bevisvärdering av indiciebevisning: Mordet vid busshållplatsen och Årsta torg.³ Dessa domar väckte särskilt intresse bland jurister och rättsexperter, som hoppades att de ska kasta ljus över frågor om bevisvärdering och därmed bidra till en mer enhetlig tillämpning av rättssystemet. Istället har domarna genererat en debatt kring effektiviteten av de i praxis etablerade bevisvärderingsmetoderna där slutsatsen ofta är att de är bristfälliga.⁴

¹ Regeringskansliet (2022).

² Jfr. Dahlman & Korths (2018), s. 327 ff.; Ahlstrand (2019).

³ NJA 2023 s. 29 I och II.

⁴ Wahlberg (2023); Démery (2023).

I ljuset av dessa händelser väcks frågor kring hur indiciebevisning, främst i form av chattmeddelanden, värderas av domstolen i mål om sexualbrott och brottslighet inom kriminella nätverk. Detta är särskilt intressant med hänsyn till anklagelserna om ett differentierat beviskrav i sexualbrottsmål som riktas mot domstolen och härigenom blir en annan typ av indiciebevisning intressant, nämligen parternas utsagor. Mot bakgrund av dessa överväganden kommer denna uppsats att belysa och analysera dessa frågor med förhoppningen att kunna bidra till den pågående diskussionen om rättvisa och rättssäkerhet i det svenska rättssystemet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna uppsats är att fördjupa förståelsen för hur domstolar bedömer och värderar chattmeddelanden som bevis i rättsfall rörande sexualbrott och brottslighet inom kriminella nätverk. Valet av dessa två typer av rättsfall motiveras av att bevisningen i dem ofta består av indicier, och det är i sådana mål som bevisvärderingen ställs på sin spets. Särskilt fokus kommer att ligga på vilka faktorer och kriterier som domstolar tar hänsyn till vid bedömningen av tillförlitligheten hos chattmeddelanden som presenteras som centrala bevis i dessa mål.

För att konkretisera syftet har följande frågeställningar formulerats:

1. Hur bedömer domstolar chattmeddelanden som bevis i rättsfall relaterade till sexualbrott och kriminella nätverk?
 - a. Vilka karakteristiska egenskaper har chattmeddelanden som bevisning i brottmål?
 - b. Vilken funktion har chattmeddelanden haft som bevisning förhållande till olika bevissteman i dessa måltyper?
 - c. I vad mån påverkas bevisets värde av andra omständigheter (bevis) i utredningen och vice-versa?

2. Vilka potentiella bevisvärderingsproblem kan uppstå vid värderingen av chattmeddelanden?
 - a. Hur tar rätten hänsyn till kontext och möjliga missförstånd vid tolkningen av chattmeddelanden? Vilka risker finns för felaktig tolkning av kommunikationen?
 - b. På vilket sätt kan chattmeddelanden medvetet manipuleras genom förändring eller påverkan på innehållet för att tjäna ett syfte och användas som en del av brottsplanen?

1.3 Avgränsningar

För att uppfylla uppsatsens övergripande syfte kommer jag att avsiktligt undvika en detaljerad diskussion om olika bevisvärderingsmetoder, då detta ämne ligger utanför den specificerade frågeställningen. Istället kommer fokus att ligga på att undersöka hur domstolar bedömer chattmeddelanden som bevis i mål om sexualbrott och brottslighet inom kriminella nätverk. Valet av brotts typer såsom våldtäkt, oaktsam våldtäkt och försök till mord inom kriminella nätverk motiveras av deras omfattande debatt och samhällsrelevans, samt den utmaning de utgör för bevisvärderingen.

Huvudinriktningen på analysen kommer att vara domstolarnas behandling av chattmeddelanden som bevis. För att upprätthålla en strukturerad och relevansbaserad ansats kommer vissa bevisfaktorer, som bedöms vara mindre centrala för uppsatsens övergripande syfte, att uteslutas för att möjliggöra en mer djuplodande och precis undersökning.

Gällande domstolarnas bedömning av påföljder avgränsas detta helt bort då det inte anses vara relevant vid en utredning av domstolarnas bevisprövning.

Vidare kommer inte bevisvärderingen för samtliga tilltalade i en dom att presenteras och analyseras. Här görs istället ett urval av de tilltalade, och endast de som är av intresse med hänsyn till det presenterade syftet och frågeställningarna.

Avslutningsvis kan nämnas att vid en analys om chattmeddelanden som bevismedel så aktualiseras frågor om bevisanskaffning och integritetsskydd. På grund av syftet med uppsatsen och dess omfattning ska detta däremot inte behandlas. Genom denna avgränsning strävar jag efter att fördjupa förståelsen av de särskilda utmaningar och överväganden som uppkommer i samband med bedömningen av denna typ av digitala bevis. Det är min övertygelse att denna inriktning kommer att möjliggöra en mer ingående analys och ge insikt i de potentiella problem som kan uppstå vid användningen av chattmeddelanden inom ramen för rättssystemet.

1.4 Metod och material

Syftet med denna uppsats är främst att undersöka hur domstolen värderar chattmeddelanden som bevisning i sexualbrottsmål och i kriminella nätverksmål. För att undersöka gällande rätt har en rättsdogmatisk metod och analys använts.

1.4.1 Rättsdogmatisk metod

För att besvara de frågeställningar som sätter ramen för uppsatsen används den rättsdogmatiska metoden genomgripande i uppsatsen. Metoden innebär en undersökning av gällande rätt i syfte att kunna fastslå vad som gäller i förevarande fall. Inom denna undersökning finnes vägledning i de allmänt accepterade rättskällorna, lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och doktrin.⁵

Rättspraxis har använts i uppsatsen främst för att redogöra bevisvärderingsmetoderna som introduceras i Balkongmålet respektive Mordet vid busshållplatsen och Årsta torg. Vidare har praxis använts, i den omfattning det har varit möjligt, för att presentera domstolarnas bevisvärdering i specifika mål. Däremot meddelar Högsta domstolen endast prövningstillstånd i mål om det finns ett prejudicerande värde eller om det föreligger särskilda skäl, och alltså sällan för att ompröva bevisning. Därför är möjligheten att använda sig av domar från Högsta domstolen i syfte att undersöka deras bevisvärdering

⁵ Kleineman (2018), s. 21.

begränsad och endast ett av de i uppsatsen presenterade målen har bedömts i denna instans, nämligen Övernattningen⁶.

Vid undersökning av lagförarbeten åstadkoms en djupgående förståelse för lagstiftning och dess syfte, vilket möjliggör och främjar en ändamålsenlig tolkning av lagen. I denna uppsats har flera propositioner och statliga utredningar använts för att undersöka våldtäkts- och mordbestämmelserna.

Vidare har doktrin varit en väldigt användbar källa, men här bör noteras att doktrin enligt rättskällehierarkin har ett lägre rättskällevärde än andra typer av rättskällor. De mest använda böckerna i uppsatsen är Per Olof Ekelöf⁷, Henrik Edelstam⁸ och Lars Heumans⁹ bok *Rättegång IV*, Christian Diesens¹⁰ bok *Bevisprövning i brottmål* och Christian Dahlmans¹¹ bok *Beviskraft: metod för bevisvärdering i brottmål*. Böckerna är författade av framstående jurister med kunskap i området och uppdateras löpande, varför de bedöms vara trovärdiga och aktuella källor i förhållande till de uppställda frågeställningarna.

1.4.2 Rättsdogmatisk analys

Åsikterna kring tillämpningen av rättsdogmatisk analys är varierande, men jag baserar min ansats på det som framgår av Jan Kleineman¹² i boken *Juridisk metodlära*. Enligt Kleineman differentierar man i en sådan analys mellan två huvudtyper av argumentation: *de lege lata* och *de lege ferenda*. Den förstnämnda, *de lege lata*, innebär att utredningen ska fokusera på det rådande rättsläget, medan det senare, *de lege ferenda*, innebär en utredning med förslag på lösningar för att hantera oklara rättsfrågor.¹³ I merparten av uppsatsen utförs en *de lege lata*-argumentation då syftet med studien är att undersöka hur domstolarna utför bevisvärdering i enlighet med i praxis etablerade metoder. En *de lege ferenda*-argumentation förs däremot i uppsatsens analys och

⁶ NJA 2019 s. 668.

⁷ Före detta professor i processrätt vid Uppsala universitet.

⁸ Professor i processrätt vid Stockholm universitet.

⁹ Professor i processrätt vid Stockholm universitet.

¹⁰ Professor emeritus i processrätt vid Stockholms universitet.

¹¹ Professor i allmän rättslära vid Lunds universitet.

¹² Professor i civilrätt vid Stockholms universitet.

¹³ Kleineman (2018), s. 36.

diskussion där bland annat förslag på annan bevisvärderingsmetod diskuteras och rättssäkerheten analyseras i förhållande till den uppställda frågeställningen.

Som ovan nämnt har möjligheten att utgå från Högsta domstolens bevisvärdering varit begränsad, och därför har rättsfall från hovrätterna använts. Rättsfallen har valts eftersom de behandlar våldtäkt eller mordförsök inom kriminella nätverk, där en del av bevisningen utgörs av chattmeddelanden. Trots att hovrättens domar inte har samma rättskällevärde som de från Högsta domstolen och inte har rättsbildande karaktär, finns det en tendens att följa sådana avgöranden i frågor som inte varit föremål för Högsta domstolens ställningstagande.¹⁴ Med hänsyn till detta bedöms rättsfallen vara användbara för att besvara de i uppsatsen uppställda frågeställningar.

1.5 Receptionsteori

För att besvara och analysera frågeställningen kommer en utgångspunkt att tas i den så kallade *receptionsteorin*. Teorin lanserades under 1900-talet av litteraturteoretikern Hans Robert Jauss.¹⁵ Begreppet *reception* innebär i allmänhet en fokusering på reaktionen eller responsen på ett konstverk eller litterärt verk och antyder ett skifte i betoning från produktionen av verket till betraktarens uppfattning och tolkning.¹⁶ Denna teori är en typ av *tolkningsteori*, vilka används för att förstå hur olika typer av kommunikation tolkas och ges mening av människor. Receptionsteorin handlar om hur en person eller ett samhälle som mottar en viss text reagerar på den. Enligt teorin är textens betydelse i hög grad beroende av läsarens förväntningar och tidigare erfarenheter. Sammanfattat innebär detta att läsaren aktivt deltar i skapandet av textens mening, vilken konstrueras i interaktionen mellan läsaren och texten snarare än mellan skribenten och texten. Detta sätt att se på texttolkning kallas inom receptionsteorin för *reader-response*.¹⁷

¹⁴ Lehrberg (2021), s. 174.

¹⁵ Thiselton (2012).

¹⁶ Kaufmann (2023).

¹⁷ Thiselton (2012).

Teorin kan vara användbar inom straffrätten på flera sätt, bland annat för att undersöka hur rätten tolkar olika texter som görs gällande i ett mål eller offrets uppfattning och förståelse av brottsklassificering, lagtext och relevanta juridiska termer. Med hänsyn till att teorin är särskild användbar vid tolkning av olika texter är den relevant att diskutera i en analys om tolkning av chattmeddelanden och dess betydelse. Trots att man med användning av en tolkning enligt receptionsteorin kan tillhandahålla en mängd nyttig information så är den fortfarande behäftat med nackdelar. Genom att utgå från läsarens perspektiv och bortse från skribentens riskerar meddelanden att få en annan betydelse än de skulle ha. Detta är särskilt problematiskt om det av ett meddelande från en tilltalad person tolkas att personen har vidgått förhållanden i ett mål trots att det inte framgår av meddelandets ordalydelse. Denna problematik kommer att lyftas i analysen och vidare diskuteras och analyseras i förhållande till chattmeddelanden som bevisning i brottmål.

1.6 Disposition

I uppsatsens första kapitel presenteras uppsatsens bakgrund, syftet och frågeställningar samt dess avgränsningar. Även metoder och teorier som har använts vid utredningen redogörs för i detta avsnitt.

I andra kapitlet av uppsatsen redogörs för processrättsliga utgångspunkter och centrala bevisteoretiska begrepp som är av relevans vid en diskussion kring bevisföring.

I det tredje kapitlet beskrivs definitionen av indiciebevisning enligt olika tolkningar. Här presenteras även de senaste prejudikatet som behandlar bevisvärdering av indiciebevisning samt en kortare redogörelse för hur parter utsagor ska värderas enligt praxis.

Kapitel fyra och fem är parallella och behandlar två olika brottstyper: sexualbrott och brottslighet inom kriminella nätverk. Respektive avsnitt inleds med en genomgång av de rättsliga utgångspunkterna som görs gällande inom respektive område och avslutas med en presentation av tre rättsfall. Dessa fall

används för att konkret exemplifiera och illustrera hur bevisvärdering genomförs i praktiken.

Kapitel sex omfattar analysen som avser att besvara de uppställda frågeställningarna. Analysen är indelad i två delar; den första delen omfattar en diskussion kring domstolens bevisvärdering av chattmeddelanden i mål om sexualbrott och brottslighet inom kriminella nätverk och i del två diskuteras de potentiella bevisvärderingsproblem som kan uppstå vid värdering av chattmeddelanden.

Uppsatsen avslutas med ett avsnitt där analysens slutsatser presenteras och förslag på lösningar för problemen redogörs för.

2 Processrättsliga utgångspunkter och centrala begrepp om bevisföring

2.1 Oskuldspresumtionen

Oskuldspresumtionen¹⁸ är en grundläggande straffrättslig princip vilken enligt art. 6.2 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen, omfattas av rätten till en rättvis rättegång och är en del av det så kallade processuella skyddet.¹⁹ Den är nära förknippad med uttrycket ”hellre fria tio skyldiga än att fälla en oskyldig” och har till syfte att tillförsäkra att ingen döms oskyldig.²⁰ I praktiken innebär presumtionen en rätt för den misstänkta att behandlas som oskyldig under hela domstolsförfarandet fram till en eventuell fällande dom.²¹

För att oskuldspresumtionen ska ha en praktisk påverkan på rättssystemet krävs det att regler som främjar presumtionens skyddsintresse definieras och implementeras. Bevisreglerna, främst reglerna om bevisbörda och beviskraft härrör från detta behov och kommer att redogöras för närmre i kapitel tre.²²

2.2 Omedelbarhetsprincipen

Omedelbarhetsprincipen innebär att bevisvärderingen i brottmål enligt 30 kap. 2 § rättegångsbalken, RB, ska grundas på den bevisning som förekommit vid huvudförhandlingen. En uppgift som lämnas av en part under förberedelsestadiet av ett mål utgör alltså endast ett bevisfaktum om det upprepas under huvudförhandlingen eller ingår i material som part hänvisar till.²³ Syftet med principen är att den tilltalade ska veta vilken bevisning som åberopas och ska

¹⁸ Kallas även oskyldighetspresumtionen.

¹⁹ Enligt lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna ska konventionen med tilläggsprotokoll gälla som lag i Sverige.

²⁰ Nowak, s. 19 och 50.

²¹ Art. 6.2 Europakonventionen.

²² *Telfner mot Österrike*, mål no. 33501/96, 20 mars 2001; Nowak (2003), s. 167, 183 och 189 ff.; Dahlman (2018), s. 63.

²³ 46 kap. 6 § 4 st. RB.

ha möjligheten att bemöta den.²⁴ Man vill alltså säkerställa koncentrationen av bevismaterialet för att skapa en solid grund för en värdering av samtliga omständigheter inom en given kontext.²⁵

En konsekvens av omedelbarhetsprincipen är att rätten inte får använda sitt privata vetande, alltså den kunskap domaren har fått utanför sin tjänstgöring, vid överläggningen. Omständigheter som är allmänt kända, så kallade *notoriska fakta*, samt *allmänna erfarenhetssatser*²⁶ omfattas däremot inte av denna restriktion och kan användas fritt av domaren.²⁷

2.3 Kontradiktionsprincipen

Det finns ingen specifik bestämmelse som uttryckligen lagfäster kontradiktionsprincipen i rättegångsbalken utan den anses istället vara en inneboende del av rätten till rättvis rättegång enligt art. 6 Europakonventionen. Kontradiktionsprincipen innebär att alla parter i målet måste ha möjlighet att delta i processen, presentera sina yrkanden, argument och bevis, samt tillräckligt med tid för att bemöta motpartens anförande.²⁸ Enligt principen är det inte tillåtet för domstolen att basera en fällande dom enbart på en utsaga, även om den skulle vara den mest avgörande bevisningen, om den tilltalade inte har haft möjlighet att bemöta utsagan och utvärdera dess bevisvärde under rättegången eller förundersökningen. Detta innebär att bevisning som är avgörande för dom presumeras vara otillräcklig för att uppnå beviskravet om den tilltalade inte har fått möjlighet till bemötande.²⁹

2.4 Den fria bevisprövningens princip

Den fria bevisprövningens princip blev normen i praxis efter att man under 1948 införde regler om en koncentrerad och muntlig huvudförhandling. Innan det var den legala bevisteorin dominerande och enligt denna metod måste parterna följa fastställda regler för att presentera och styrka sitt påstående och

²⁴ Dahlman (2018), s. 51.

²⁵ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 27 f.

²⁶ Se avsnitt 2.7.4 Erfarenhetssatser.

²⁷ 35 kap. 2 § RB; Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 29 f.; Dahlman (2018), s. 51 f.

²⁸ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 30; art. 6.3 Europakonventionen.

²⁹ Se NJA 1992 s. 532.

det råder förbud mot vissa bevismedel. Den fria bevisprövningens princip uppställer inte sådana krav eller förbud.³⁰ Det råder i princip inga begränsningar kring vilket bevismaterial som får användas och domaren är fri att utvärdera och bedöma bevisningen utan att vara bunden av några legala regler.³¹ Däremot måste bevisprövningen präglas av en viss likformighet och bedömningen måste kunna motiveras och förstås av både bedömaren och den vars beslutet drabbar.³²

Principen utgörs dels av den fria bevisföringen, dels av den fria bevisvärderingen.³³ Både den fria bevisföringen och den fria bevisvärderingen anses ha slagits fast i svensk rätt genom bestämmelsen i 35 kap. 1 § RB, vilken stadgar att rätten efter en samvetsgrann prövning av allt som förekommit i målet, ska avgöra vad i målet som är bevisat.

2.4.1 Fri bevisföring

Principen om fri bevisföring innebär att parterna i rättegången har rätt att presentera bevisning utan att det råder några begränsningar.³⁴ Till denna regel finns vissa undantag. Europadomstolen har exempelvis fastslagit att erkännande som tvingats fram genom tortyr, erkännande av grova brott som tillkommit under ett första polisförhör utan närvaro av försvarare samt bevisning som anskaffats på ett sätt som strider mot art. 3 i Europakonventionen, ska avvisas.³⁵ Bevisning som inte omfattas av något gällande bevisförbud, men som kan anses vara bristfälligt på grund av metoden för dess erhållande, kan alltså inte avvisas. Däremot bör sådan bevisning, vid prövningen av dess styrka, ha ett lägre bevisvärde.³⁶

2.4.2 Fri bevisvärdering

³⁰ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 26 f.

³¹ SOU 1938:44 s. 377.

³² Diesen (2015), s. 52.

³³ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 26 f.

³⁴ Ibid, s. 34; Diesen (2015), s. 119.

³⁵ *Jalloh mot Tyskland*, mål no. 54810/00, 11 juli 2006; *Salduz mot Turkiet*, mål no. 36391/02, 27 november 2008; *Panovits mot Cypern*, mål no. 4268/04, 11 december 2008; *Otham mot Förenade kungariket*, mål no. 8139/09, 17 januari 2019.

³⁶ Diesen (2015), s. 120.

Den fria bevisvärderingens princip innebär att domaren fritt kan bedöma och värdera den bevisning som framkommer i målet, utan att vara bundna av några lagregler. Den svenska lagen innehåller inga regler om hur bevisfaktum ska värderas och de av Högsta domstolen uppställda bedömningar är heller inte bindande, men har ofta en normerande effekt.³⁷ Däremot står det klart att bedömningen ska grundas på objektiva och rationella skäl och endast de material som framkommit i huvudförhandlingen i enlighet med omedelbarhetsprincipen. Domstolen är alltså inte helt fri att göra en skönsmässig bedömning.³⁸

Vidare ska enligt principen varje enskilt bevis som förekommer i rättegången värderas av domstolen och domaren får således inte grunda sin bedömning enbart på ett helhetsintryck av processmaterialet.³⁹ Slutligen ska domarens analys vara strukturerad och domskälen ska vara redovisade på ett sätt som gör det möjligt för läsaren att följa hur prövningen har genomförts.⁴⁰

Det finns olika metoder och teorier som kan användas vid bevisvärdering och frågan kring vilken av de som är lämpligast att använda har varit väldigt omdiskuterat i doktrin. De mer framträdande metoderna i praxis är de som presenteras i Balkongmålet⁴¹ och i Mordet vid busshållplatsen och Årsta torg⁴², och i doktrin är den Bayesianska sannolikhets teorin.

2.5 Bevisbörda

Principer om bevisbörda blir aktuella i de fall då det råder osäkerhet kring ett rättsfaktum. Den part som har bevisbördan måste lägga fram tillräckligt stark bevisning för att rättsfaktumet ska kunna användas som grund till dom. Om parten inte kan lägga fram bevisningen som krävs så ska domstolens bedömning utgå från att omständigheten inte föreligger.⁴³ I brottmål är det åklagaren som bär bevisbördan. Man talar här om principen *in dubio pro reo*; vid tvivel,

³⁷ Dahlman (2018), s. 59.

³⁸ Se NJA 2015 s. 702 pt. 20.

³⁹ Diesen (2015), s. 53; SOU 1938:44 s. 378.

⁴⁰ Se NJA 2015 s. 702 pt. 20.

⁴¹ NJA 2015 s. 702.

⁴² NJA 2023 s. 29 I och II.

⁴³ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 78 f.

för den anklagade. Principen bygger på att man i en rättsstat inte tolererar felaktiga domslut och innebär att den misstänkte inte ska fällas när det finns tvivel om dennes skuld. Om åklagarens bevisning inte uppnår beviskravet innebär det alltså att domstolen meddelar en friande dom eller att åtal inte väcks.⁴⁴ Skulle åklagaren däremot ha uppfyllt sin bevisbörda behöver den tilltalade presentera motbevisning för att undkomma dom. Bevisbördan kan i en sådan situation alltså övergå till den tilltalade, denne får då en *falsk bevisbörda*.⁴⁵

2.6 Beviskrav

Beviskravet definierar den styrka bevisningen måste ha för att gärningsbeskrivningen ska anses vara styrkt och kunna läggas till grund för en dom.⁴⁶ Funktionen av beviskravet är att sätta gränsen på de säkerhetsåtgärder som domstolen måste ta för att minimera risken för felaktiga domslut. Detta är ett uttryck av oskuldspresumtionen och *in dubio pro reo* principen.⁴⁷

Det finns i rättegångsbalken ingen definition av beviskravet i brottmål. Av 35 kap. 1 § rättegångsbalken framgår däremot att domstolen ska pröva vad som är *bevisat* och döma i enlighet med det. Definitionen för vad som ska anses vara bevisat har överlämnats till praxis och i NJA 1980 s. 735 uttalade Högsta domstolen att det för en fällande dom krävs att den tilltalade *utom rimligt tvivel* ska vara skyldig. Diesen menar att rimligt tvivel förekommer om alternativhypotesen är rationell, konkret och relativ; alltså kan motiveras logiskt, byggas upp med hjälp av fakta i målet och anses vara rimligt inom ramen för målets beskaffenhet.⁴⁸

Högsta domstolen uttalar i NJA 2023 s. 29 I och II att rätten bör överväga eventuella alternativhypoteser inom ramen för vad utredningen ger anledning till och vad som annars framstår som värt att beakta. En fällande dom förutsätter att alla någorlunda rimliga alternativhypoteser utesluts. För att en

⁴⁴ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 150.

⁴⁵ Ibid, s. 88; Dahlman (2018), s. 64.

⁴⁶ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 81; Diesen (2015), s. 137.

⁴⁷ Nowak (2003), s. 32; Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 150; Diesen (2015), s. 138.

⁴⁸ Diesen (1996/97), s. 526.

hypotes ska anses vara någorlunda rimlig måste den vara praktisk möjlig och det måste finnas anledning att räkna med den just i det fall som bevisprövningen avser. Betydelsen av en alternativ förklaring kan i det enskilda fallet vara beroende av hur stark den övriga utredningen till stöd för åtalet är.⁴⁹

Dahlman menar att för att något ska vara ställt utom rimligt tvivel förutsätts att utredningen av omständigheterna i målet ger tillräckligt stöd åt gärningsbeskrivningen och utredningen är tillräcklig.⁵⁰ Kravet på tillräckligt stöd kan definieras i kvantifierade termer. Både Diesen och Lambertz har sagt att beviskravet i brottmål motsvarar en sannolikhetsgrad på 98 %.⁵¹ Man brukar tala om att det ”praktiskt sett skall framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig”.⁵²

Kravet att tvivlet ska vara relativt kallas även *utredningskravet*.⁵³ Enligt 46 kap. 4 § 2 st. rättegångsbalken ska rätten se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver. Däremot skulle processföringen bli onödigt omständlig om det krävs att det läggs fram bevisning för varje omständighet och av processekonomiska skäl gör man därför undantag för det som kan klassas som allmänt känt. Man menar alltså att vissa bevisfaktum kan vara *notoriska*.⁵⁴ Att det föreligger ett krav på tillräcklig utredning beror på idén att en fullständig bevisning innebär en lägre risk för att bevisläget kan ändras till följd av ytterligare undersökning. Om risken för att bevisläget kan ändras är hög så talar det för att sannolikheten för bevisemat kan förändras vid tillkomsten av ny information.⁵⁵ Man talar om bevisningens motståndskraft och robusthet.⁵⁶ En utredning är enligt Ekelöf robust om det inte finns någon ytterligare bevisning som kan påverka bevisvärdet.⁵⁷ Om utredningen brister så

⁴⁹ NJA 2023 s. 29 I pt. 14 och II pt. 15.

⁵⁰ Dahlman (2018), s. 134.

⁵¹ Lambertz (2004), s. 4; Diesen (2015), s. 146.

⁵² Gregow (1996), s. 510.

⁵³ Gärdenfors & Sahlin (1982), s. 362; Dahlman (2018), s. 152.

⁵⁴ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 58.

⁵⁵ Gärdenfors & Sahlin (1982), s. 362; Dahlman (2018), s. 152.

⁵⁶ Ekelöf (1988), s. 13; Stein (2005), s. 48; Dahlman (2018), s. 152.

⁵⁷ Ekelöf (1988), s. 13.

går detta ut på den som har bevisbördan och kravet på tillräcklig utredning blir alltså ett krav på åklagarens bevisning.⁵⁸

2.7 Centrala bevisteoretiska begrepp

Nedan redogörs för några väsentliga begrepp inom bevisteori. En grundläggande insikt i dessa begrepp är nödvändig för att underlätta läsarens förmåga att förstå den efterföljande utredningen samt den slutliga analysen som presenteras.

2.7.1 Bevistema

När åklagaren väcker åtal för brott gör denne det genom att skicka in en gärningsbeskrivning med en detaljerad redogörelse av den handling eller brott som den tilltalade är misstänkt för. Gärningsbeskrivningen är det som ska styrkas av åklagarens åberopade bevisning och är alltså rättegångens *huvudtema*.⁵⁹ Ett exempel på huvudtema är att A uppsåtligen har dödat B i B:s bostad. Utöver huvudtemat kan det förekomma mindre *bevisteman*, så kallade *delteman*, vilka definierar den omständighet som ska styrkas med varje bevis.⁶⁰ I det ovan angivna exemplet skulle ett deltema kunna vara att A befann sig i B:s bostad vid tidpunkten för mordet på B.

2.7.2 Rättsfaktum och bevisfaktum

De omständigheter som presenteras i en rättegång som stöd för ett visst bevistema kallas för *bevisfaktum*. Ett *rättsfaktum* representerar de faktiska händelser samt omständigheter som ligger till grund för åtalet och måste fastställas för att rättvisa beslut ska kunna fattas.⁶¹ För att sammanfatta förhållandet mellan bevisfaktum och rättsfaktum kan följande sägas: om bevisfaktumet är tillräckligt för att bevistemat ska uppfylla beviskravet ”utom rimligt tvivel”, så betraktas bevistemat som ett rättsfaktum och ska vid rättstillämpningen betraktas som sant av domaren.⁶²

⁵⁸ Dahlman (2018), s. 149.

⁵⁹ Dahlman (2018), s. 11.

⁶⁰ Ibid; Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 15.

⁶¹ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 15.

⁶² Dahlman (2018), s. 11 f.

2.7.3 Hjälpfaktum

Ett *hjälpfaktum* är en omständighet som inte har någon självständig beviskraft i förhållande till gärningsbeskrivningen, utan endast påverkar beviskraften hos ett visst bevisfaktum.⁶³ En vittnesobservation är exempelvis ett bevisfaktum, och information kring var vittnet stod, vilka observationsförhållanden som förelåg och vittnets relation till de inblandade är exempel på hjälpfaktum som kan påverka observationens beviskraft.⁶⁴

2.7.4 Erfarenhetssatser

Erfarenhetssatser är generella påståenden om förhållandet mellan två företeelser. Sanningshalten för satsen har grundats genom att dra slutsatser om ett generellt samband baserat på flera enskilda fall. Erfarenhetssatser baseras på en persons livserfarenheter, observationer eller praktiska erfarenheter snarare än på några systematiska undersökningar. Det rör sig alltså om vaga frekvenssatser, vilket gör att slutsatsen ofta blir behäftad med osäkerheter och inte kan fastställas med precision.⁶⁵ Ett exempel på en erfarenhetssats är att vittnen som har utsatts för hot eller trakasserier inte alltid är pålitliga då de kan vara rädda att vittna ärligt i rätten.

2.7.5 Beviskraft

Det är viktigt att påpeka att *bevisvärde* och *beviskraft* inte är samma sak. Bevisvärdet avser sannolikheten att ett bevisfaktum orsakades av ett bevistema, medan beviskraft beskriver hur mycket ett specifikt bevisfaktum ökar eller minskar sannolikheten för ett bevistema.⁶⁶

⁶³ Dahlman (2018), s. 72.

⁶⁴ Diesen (2015), s. 211.

⁶⁵ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), s. 18.

⁶⁶ Dahlman (2018), s. 67.

3 Indiciebevisning

3.1 Definition

Begreppet *indicium* lanserades under 1800-talet i samband med utvecklingen av den legala bevisteorin.⁶⁷ Som regel anses indicier ha en svagare beviskraft än andra typer av bevis och det råder ofta skepticism mot den typen av bevisföring.⁶⁸ Det är inte helt klart vad definitionen av ett indiciebevis är och begreppsbestämningen har varit oregelbunden inom doktrinen. Det finns en distinktion mellan *kausal* och *icke-kausal* eller *strukturell bevisning* och en distinktion mellan *direkt* och *indirekt bevisning*. Dahlman anser att de terminologiska distinktionerna är problematiska då begreppen direkt och indirekt bevisning blandas ihop med distinktionen mellan *kausal*, *icke-kausal* och *strukturell bevisning*.⁶⁹

3.1.1 Direkt och indirekt bevisning

Direkt bevisning omfattar bevis som är omedelbart kopplade till det som åklagaren påstår i gärningsbeskrivningen och kan exempelvis vara ett vittne som intygar att han eller hon har sett att den tilltalade har begått den åtalade gärningen.⁷⁰ I teorin är direkta bevis kausala till bevistemat och utgörs av spår som genererats av brottet. Om brottet inte hade begåtts skulle bevisfaktumet aldrig ha producerats.⁷¹ Indirekt bevisning saknar ett sådant omedelbart samband, vilket innebär att bevisfaktumet kan vara riktigt utan att bevistemat är sant.⁷² Typexempel på sådan bevisning är motiv eller hot om våld eller egenskaper hos den tilltalade – sådana omständigheter kan vara viktiga för att koppla en misstänkt till den åtalade gärningen i fråga, men brukar inte vara

⁶⁷ Lindell & Eklund (2005), s. 403.

⁶⁸ Björkman m.fl. (1997), s. 25.

⁶⁹ Dahlman (2018), s. 42.

⁷⁰ NJA 2023 s. 29 I pt. 20 och II pt. 21.

⁷¹ Diesen (2015), s. 210.

⁷² NJA 2023 s. 29 I pt. 20 och II pt. 21.

tillräckliga för att bevisa brottet.⁷³ Termen *indiciebevisning* används synonymt med indirekt bevisning.⁷⁴

Tanken bakom distinktionen är att direkt bevisning ger omedelbart stöd till bevis temat, medan indiciebevisning ger stöd åt ett deltema som i sin tur ger stöd åt huvudtemat. Dahlman menar att denna distinktion inte är hållbar då det inte finns någon direkt bevisning. Han anför att det inte finns stöd utan mellanled och att det även vid bevisning som anses vara direkt finns ett flertal mellanliggande antaganden, som kan ses som mellanliggande bevis teman.⁷⁵

3.1.2 Kausal- och icke-kausal bevisning

Ekelöf använder begreppen *kausalt bevis faktum* och *icke-kausalt* eller *strukturellt bevis faktum*. Den avgörande frågan för distinktionen är om bevis temat har orsakat bevis faktumet, som i sådana fall är kausalt, eller om bevis faktumet har orsakat bevis temat, vilket innebär att bevis faktumet är icke-kausalt.⁷⁶ Kausala bevis omfattar bevis faktum som utgör direkt spår av brottet och kan exempelvis handla om ett vittnets iakttagelser av ett brott. Ett icke-kausalt bevis faktum har tvärtom inte orsakas av bevis temat och ett typexempel på en sådan bevisning är den tilltalades motiv att begå ett brott.⁷⁷ Dahlman föredrar termen *spår* framför kausalt bevis faktum och använder *betingelser* istället för icke-kausala bevis faktum.⁷⁸

3.2 Struktural bevisning

Såsom tidigare nämnt är det en etablerad norm inom juridiken att indiciebevisning generellt sett innehar ett lägre bevis värde än direkt bevisning. Det har historiskt sett inte varit möjligt att enbart med hjälp av indiciebevisning bevisa eller motbevisa ett bevis tema.⁷⁹ En kombination av sådan bevisning kan däremot konstituera ett direkt bevis stöd av samma typ som ett bevis faktum

⁷³ Diesen (2015), s. 210.

⁷⁴ Dahlman (2018), s. 42.

⁷⁵ Dahlman (2018), s. 39–42.

⁷⁶ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), 24 f.; Ibid, s. 41.

⁷⁷ Dahlman (2018), s. 39 ff.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Diesen (2015), s. 210.

och kallas, med Ekelöfs terminologi, *strukturell bevisning*.⁸⁰ Begreppet definieras i doktrin som ”en form av indiciebevisning, där de olika faktorerna vanligen tillsammans har bevisvärde för bevis temat på grund av överensstämmelsen mellan tema och indiciestruktur”.⁸¹ Högsta domstolen har vidare nyligen uttalat att det även i situationer där bevisningen uteslutande är indirekt kan det samlade bevisvärdet vara så starkt att beviskravet uppfylls.⁸²

3.3 Stödbevisning

Begreppet *stödbevisning* har använts allt oftare inom svensk bevisrätt och liknar begreppet *indicium* på så sätt att båda termerna omfattar bevisfaktum som endast tillsammans med andra bevisfaktum kan uppnå beviskravet.⁸³ Enligt Lainpelto kan man svårligen formulera en entydig definition av termen då definitionen av begreppet grundar sig på bevisrättsliga begrepp som även de är svåra att definiera. Försöket att skapa en definition med dessa utgångspunkter ger upphov till ökad osäkerhet men det som kan fastställas är att stödbevisning bör betraktas som en komplettering av de redan etablerade bevisrättsliga begreppen.⁸⁴

Förutom en inkonsekvent tillämpning av begreppets definition finns det även en bristande enhetlighet i dess funktion. Stödbevisning används varierande i relation till annan bevisning. I vissa situationer har stödbevisning använts som ett bevisfaktum för att stödja ett bevis tema, i andra fall som ett hjälpfaktum till en målsägande utsaga och slutligen i vissa fall som både bevisfaktum och hjälpfaktum.⁸⁵ Bergius beskriver sådan typ av bevisning med att dess stödrelation till huvud temat och rättsföljden ”konceptualiseras som en kedja med en eller flera mellanliggande bevis teman”.⁸⁶ Lainpelto menar däremot att begreppets funktion, trots dess problematik, inte kan ses som något annat än en

⁸⁰ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), 215 f.

⁸¹ Björkman m.fl. (1997), s. 28.

⁸² NJA 2023 s. 29 I och II; Se avsnitt 3.4 Värdering av indiciebevisning.

⁸³ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), 25.

⁸⁴ Lainpelto (2012), s. 157 och 301.

⁸⁵ Ibid, s. 208 och 303 f.

⁸⁶ Bergius (2021), s. 113.

aspiration för att tillhandahålla tillräckliga skäl och rättfärdigande av de domar som meddelas, vilket därför inte kan preciserat definieras.⁸⁷

Stödbevisning kan förekomma i både muntlig och skriftlig form. Som muntlig bevisning gör Lainpelto skillnad på tre olika huvudtyper av vittnesutsagor: återgivande av vad målsäganden berättat om den påstådda händelsen, återgivande av målsägandens berättelse och observationer av målsäganden under tillfället för omtalandet, och generella observationer av målsäganden efter den påstådda händelsen. Som skriftlig bevisning brukar telefonkontakter mellan den tilltalade och målsäganden, mellan den tilltalade och en tredje person och mellan målsäganden och en tredje person, benämnas stödbevisning. Till denna kategori tillhör även DNA-analys, rättsintyg till styrkande av våld med mera.⁸⁸

3.4 Värdering av indiciebevisning

Indiciebevisning har tidigare inte ansetts ensamma kunna bevisa ett brott eller ett deltema i gärningsbeskrivningen eftersom de inte är kausala till gärningen utan i regel existerar oberoende därav. Däremot kunde sådan bevisning förvisso ha ett högt bevisvärde genom att de samverkar med, ofta svaga, direkta bevis.⁸⁹

Huruvida struktural bevisning kan anses uppfylla beviskravet för de objektiva gärningsmomenten i ett brottmål är omdiskuterat i doktrin. Ekelöf menar att det med hänsyn till beviskravets formulering, utom rimligt tvivel, kan det vara problematiskt att fälla en tilltalad endast med stöd av struktural bevisning. Han nämner däremot att det finns exempel i praxis på när detta har skett men menar att det då har krävts att det föreligger flera sådana bevisfaktum med högt bevisvärde.⁹⁰

⁸⁷ Lainpelto (2012), s. 208 och 303 f.

⁸⁸ Lainpelto (2012), s. 174 ff.

⁸⁹ Diesen (2015), s. 210.

⁹⁰ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009), 217; jfr. Svea hovrätts dom den 16 februari 2009, mål nr B 8390–08.

Högsta domstolen har däremot numera i NJA 2023 s. 29 I och II fastslagit att det inte krävs någon direkt bevisning från åklagaren för att ett åtal ska kunna bifallas. Detta innebär att i mål där utredningen enbart omfattar indiciebevisning kan det samlade bevisvärdet vara så starkt att det ställs utom rimligt tvivel att det tilltalade har begått handlingen som åklagaren beskriver i sin gärningsbeskrivning.⁹¹

3.5 En trovärdig och tillförlitlig utsaga

Bevisningen som presenteras i brottmål skiljer sig åt från fall till fall men utsagor från den tilltalade, målsäganden och vittnen är ofta viktiga för att kunna fastställa händelseförloppet för den påstådda gärningen. I våldtäktsmål är utsagorna ofta den huvudsakliga bevisningen och domarnas centrala uppgift är i sådana fall därmed att bedöma parternas trovärdighet och tillförlitlighet. En alltigenom trovärdig utsaga kan i förening med vad som i övrigt framkommit i målet vara tillräckligt för fällande dom.⁹² Även i andra typer av mål har parternas utsaga en stor roll och det är därmed av vikt att avgöra om dessa är trovärdiga och tillförlitliga eller inte.

För att avgöra om en parts berättelse är tillförlitlig och trovärdig finns det enligt Högsta domstolen ofta anledning att i huvudsak ta hänsyn till sådana faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan, exempelvis i vad målet är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt att den är fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåliga sammanhang eller tvekan i avgörande delar.⁹³ Dessa kriterier har varit föremål för sakkunnig analys vars slutsats uppger att det förhållandet att en utsaga är klar, lång och detaljrik ofta kan vara tecken på att den är sann. Analysen visar även att det saknas stöd för att se konstansbrister som ett kriterium på bristande tillförlitlighet.

⁹¹ NJA 2023 s. 29 I pt. 21 och II pt. 22.

⁹² NJA 2010 s. 671 pt. 7; NJA 2017 s. 316 I pt. 8–9 och II pt. 11–12.

⁹³ NJA 2010 s. 671 pt. 8.

Att bedöma utsagan med beaktande av det allmänna intryck som parten ger eller av icke-verbala faktorer i övrigt ställer sig många gånger svårt.⁹⁴

⁹⁴ SOU 2017:7 s. 208 ff.; NJA 2010 s. 671 pt. 8; NJA 2017 s. 316 I pt. 9–10 och II pt. 12–13.

4 Sexualbrott

4.1 Rättsliga utgångspunkter

Bestämmelserna om sexualbrott har haft stora förändringar de senaste årtionden och stora reformer har senast gjorts år 2018 och år 2022. År 2018 blev sexualbrottslagstiftningen samtycksbaserad och det nya brottet oaktsam våldtäkt infördes.⁹⁵ Vidare ändrades lagstiftningen år 2022 i syfte att stärka skyddet mot allvarliga sexuella kränkningar som begås på distans, exempelvis över internet. Lagändringen innebar bland annat förändring och tillägg i regler om sexuella övergrepp mot barn utvidgades, samt straffskärpningar för bland annat våldtäkt.⁹⁶

4.1.1 Våldtäkt

Brottet våldtäkt regleras i 6 kap. 1 § brottsbalken och lyder:

Den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett vaginalt, analt eller oralt samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för *våldtäkt* [...]

Det avgörande för huruvida gärningen ska vara straffbar eller inte om den sexuella handlingen har varit frivillig eller inte. Frivilligheten måste föreligga under tiden då den sexuella handlingen företas och det förhållande att en av parterna i förväg angett att han eller hon vill delta i en sexuell handling innebär inte att den genomförda handlingen ska anses vara frivillig.⁹⁷

Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska särskild hänsyn tas till om frivilligheten har kommit till uttryck på något sätt. En person kan däremot aldrig anses delta frivilligt om vederbörande är utsatt för tvång, befinner sig i en särskilt utsatt situation i en beroendeställning.⁹⁸

⁹⁵ Prop. 2017/18:177 s. 1, 20–22; se avsnitt 4.1.2 Oaktsam våldtäkt.

⁹⁶ Prop. 2021/22:231 s. 1 f.

⁹⁷ Prop. 2017/18:177 s. 78 f.

⁹⁸ 6 kap. 1 § 1 st. 1–3 pt. BrB.

Det finns två meningar med att en person inte deltar frivilligt i ett samlag eller annan sexuell gärning: en situation då en person inte har sagt ja och en situation då vederbörande har sagt nej. I det första fallet, så kallade överrumpningssituationer, har offret inte av fri vilja bestämt sig för att delta i den sexuella handlingen. I det andra fallet har offret frivilligt bestämt sig för att inte delta i den sexuella handlingen som trots allt genomförts.⁹⁹

4.1.2 Oaktsam våldtäkt

Brottet oaktsam våldtäkt infördes i samband med lagändringen år 2018 och återfinns i 6 kap. 1 a § brottsbalken. Första stycket lyder:

Den som begår en gärning som avses i 1 § och är grovt oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte deltar frivilligt, döms för oaktsam våldtäkt [...].

De objektiva rekvisiten som ställs upp för bestämmelsen är detsamma som de i 6 kap. 1 § BrB. Skillnaden mellan brottet är att skuldrekvisitet för oaktsam våldtäkt är blandat i den mening att det räcker att en person varit grovt oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte deltar frivilligt. Däremot krävs det uppsåt av gärningsmannen i förhållande till bestämmelsens övriga rekvisit.¹⁰⁰

I regel bör grov oaktsamhet anses föreligga i de situationer då gärningsmannen är medvetet oaktsam, alltså när gärningsmannen de facto misstänker att den andra personen inte deltar frivilligt men ändå genomför den sexuella handlingen. Denna bedömning motsvarar den som sker i första led vid undersökning kring likgiltighetsuppsåt. Om prövningen av likgiltighetsuppsåt faller på grund av att gärningsmannen anses ha varit likgiltig till risken för att deltagandet inte är frivilligt men inte till att det verkligen är fallet, betyder det alltså att kravet på grov oaktsamhet är uppfyllt.¹⁰¹

Det är även möjligt att omedveten oaktsamhet kan klassificeras som grov. Straffansvaret omfattar därför de mer uppenbara situationerna där

⁹⁹ Prop. 2017/18:177 s. 78 f.

¹⁰⁰ 6 kap. 1 § BrB; 1 kap. 2 § BrB; prop. 2017/18:177 s. 84.

¹⁰¹ Prop. 2017/18:177 s. 84 f.

gärningsmannen varken misstänkte eller insåg risken för ofrivilligt deltagande, men där en rimlig person i samma situation borde ha gjort det. För ansvar krävs i sådana fall att det fanns åtgärder som personen kunde och borde ha vidtagit för att komma till insikt. Skyldigheten att vidta åtgärd ökar ju tydligare det finns tecken hos den andra personen som tyder på att deras deltagande inte är frivilligt, exempelvis om personen är kraftigt berusad och uppvisar beteende som indikerar berusning.¹⁰²

4.2 Bevisvärdering i praktiken

I detta avsnitt presenteras tre våldtäktsmål där sms-konversationer har använts som en del av bevisningen. För varje rättsfall ställs upp ett nätverk för att visa hur den hösta instansen i varje mål har värderat bevisningen i förhållande till olika bevisteman som görs gällande. Nätverket har inte gjorts i enlighet med den Bayesianska metoden utan används endast för att illustrera funktionen av respektive bevisning i förhållande till de bevisteman där sådan bevisning är relevant. Dessa består av olika noder som representerar de i målet presenterade bevisteman och bevisfaktum. Förbindelserna mellan noderna illustreras genom pilar och representerar dess relation med varandra. Pilarna pekar i riktning mot den händelse som utgör evidens. Noderna som representerar chattmeddelanden har av pedagogiska skäl markerats med röd kantlinje. De nätverk som ställs upp i detta kapitel följer en ”ord-mot-ord”-modell och lägger fokus på parternas utsaga och trovärdighet.

Målen som ska redogöras för och analyseras är NJA 2019 s. 668¹⁰³, Svea hovrätts dom den 12 oktober 2023 i mål B 11662–22¹⁰⁴ och Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 2 november 2023, mål nr B 3385–23¹⁰⁵.

4.2.1 Övernattningen

Målsäganden, MGDD, och den tilltalade, SEB, hade under en längre tid innan händelsen den 17 oktober 2018 haft kontakt med varandra via Snapchat.

¹⁰² Prop. 2017/18:177 s. 85.

¹⁰³ Hädanefter ”Övernattningen”.

¹⁰⁴ Hädanefter ”Våldtäkten i Kloster Pub”.

¹⁰⁵ Hädanefter ”Den sovande flickvännen”.

Parterna var överens om att SEB skulle besöka MGDD och att han skulle gå sova över i MGDD:s lägenhet. I samband med denna kontakt hade MGDD klargjort att hon inte önskade ha sex med SEB då han kom till lägenheten. SEB kom till lägenheten den 17 oktober 2018 vid 01-tiden på natten. MGDD låg då i sängen under täcket och hade endast trosor på sig. Efter ett kort samtal klädde SEB av sig allt utom kalsongerna och lade sig ned bredvid MGDD, men under ett eget täcke. MGDD låg på sidan med ryggen mot SEB och efter en stund av tystnad började SEB att ta på MGDD:s rygg och bröst. Därefter berörde han henne utanpå och under trosorna och förde in fingrar i hennes underliv. MGDD:s trosor hade därefter, på ett oklart sätt, tagits av och SEB hade genomfört ett vaginalt samlag med MGDD. Det är stridigt i målet hur MGDD:s trosor kom av och om SEB fick utlösning eller inte.¹⁰⁶

SEB åtalades i målet även för våldtäkt mot barn och sexuellt ofredande, men redogörelsen nedan omfattar endast åtalet för våldtäkt.

4.2.1.1 Bevisningen i målet

Åklagaren åberopade som skriftlig bevisning fotografier av konversation på Snapchat och fotografier på målsägandens hem. Vidare har åklagaren även åberopat vittnesförhör med LJ och Sekretess E. MGDD hade talat med LJ kort efter händelsen och hon berättade även vad som hade hänt för Sekretess E.¹⁰⁷

LJ berättade följande. Hon har känt MGDD i ungefär två-tre år och känner inte SEB. Hon fick reda på vad som hade hänt dagen efter händelsen då hon hade telefonkontakt med MGDD. MGDD hade berättat för henne att hon och SEB hade haft kontakt via Snapchat och att de hade kommit överens om att SEB skulle sova hos MGDD men att de inte skulle ha sex. MGDD låg redan i sängen när SEB kom och SEB lade sig i sängen under ett annat täcke. SEB började ta på MGDD:s bröst och fingra henne och sedan hade han sex med henne. MGDD var ledsen, skärrad och obekvämd när hon berättade för henne.

¹⁰⁶ Skellefteå tingsrätts dom den 3 december 2018, mål nr B 1140–18 och B 1216–18, hädanefter ”Övernattningen TR”, s. 12 f.

¹⁰⁷ Övernattningen TR, s. 5.

MGDD var osäker på om hon ville anmäla SEB. Hon träffade MGDD efter händelsen och MGDD verkade ledsen.¹⁰⁸

Sekreteress E berättade följande. Han är syskon till MGDD och han pratade med MGDD kvällen efter händelsen. Han skulle hem till lägenheten där MGDD befann sig och hämta MGDD. Hon var själv i lägenheten och hon berättade att hon blivit våldtagen och började gråta. MGDD visade en konversation med SEB där hon frågade honom om han förstod vad han gjort, att det var våldtäkt. MGDD var osäker på om hon ville anmäla SEB.¹⁰⁹

4.2.1.2 *Tingsrättens bedömning*

Tingsrätten börjar sin bedömning med att klarlägga vad som är ostridigt i målet och uppger att ingen utredning finns som ger något stöd för bedömningen kring hur trosorna tagits av.¹¹⁰

Gällande SEB:s uppfattning kring MGDD:s samtycke uppger tingsrätten att SEB, när han kom till MGDD:s lägenhet, hade klart för sig att MGDD inte var intresserad av att ha sexuell samvaro med honom under besöket. Dessutom uppger SEB att inget under vistelsen i lägenheten gav honom anledning att tro att MGDD har ändrat sig i detta hänseende. Domstolen uppger att det som MGDD gav uttryck för före det att SEB kom till lägenheten, alltså att hon inte ville ha någon sexuell samvaro med honom, alltså måste ha framstått som att det gällde fram tills det att någon omständighet ändras eller uppkommer och som skulle ge SEB anledning att tro att MGDD ändrat sig.¹¹¹ Tingsrätten bedömer att det inte fanns någon sådan omständighet som på ett tydligt sätt skulle ge SEB anledning att uppfatta att MGDD frivilligt ville delta i sådant sexuellt umgänge med honom. Mot bakgrund härav finner rätten det styrkt att SEB, i alla fall med likgiltighetsuppsåt, gjort sig skyldig till våldtäkt.¹¹²

¹⁰⁸ Övernattningen TR, s. 11 f.

¹⁰⁹ Ibid, s. 11.

¹¹⁰ Ibid, s. 13.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid, s. 14.

4.2.1.3 *Hovrättens bedömning*

Till skillnad från tingsrätten anser hovrätten att MGDD:s uppgifter om att hon inte tagit av sig trosorna själv ska ligga till grund för bedömningen. Detta beror bland annat på att det framstår som osannolikt att MGDD själv tagit av sig trosorna när hon i övrigt haft ett passivt beteende, vilket även SEB berättat om. Dessutom har SEB lämnat olika uppgifter om hur han menar att trosorna togs av.¹¹³

Det uppmärksammas i hovrättens domskäl att SEB förklarat att MGDD rullade i sängen fram och tillbaka delvis mot honom och att han uppfattade det som att hon kanske ville något. SEB uppger däremot att MGDD kan ha sovit.¹¹⁴ Rätten anser att detta förvisso kan stämma, men att detta inte kan anses vara en handling som gett ett tydligt uttryck för ett frivilligt deltagande av MGDD. Det finns enligt rätten inget i övriga uppgifter som ger stöd för att MGDD uttryckt en sådan frivillighet, särskilt med hänsyn till hennes passiva beteende. Att SEB dessutom redan innan sitt besök har fått klart för sig att MGDD inte var intresserad av några sexuella handlingar vid hans besök är vidare försvårande i bedömningen. Hovrätten instämmer därmed med tingsrättens bedömning och dömer SEB för våldtäkt.¹¹⁵

4.2.1.4 *Högsta domstolens bedömning*

Målet i Högsta domstolen gäller bland annat frågan om SEB ska fällas till ansvar för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § brottsbalken, alternativt oaktsam våldtäkt enligt 6 kap. 1 a § brottsbalken.¹¹⁶

Rätten bedömer MGDD:s berättelse som klar och sammanhängande och konstaterar att den inte innehåller några direkta motsägelser. Trots att utsagan förvisso innehåller några svårförklarliga inslag bedöms den som tillförlitlig och får dessutom indirekt stöd av de uppgifter som lämnats i vittnesförhör

¹¹³ Hovrätten för övre Norrlands dom den 5 februari 2019, mål nr B 1040–18 och B 1167–18, hädanefter ”Övernattningen HovR”, s. 9.

¹¹⁴ Övernattningen HovR, s. 8.

¹¹⁵ Ibid, s. 9 f.

¹¹⁶ Övernattningen, pt. 7.

med LJ och Sekretess E.¹¹⁷ Även det meddelande som MGDD skickat till SEB där hon gav uttryckt för att hon inte vill ha sexuellt umgänge med honom ger ett visst stöd för MGDD:s berättelse. Slutligen bedöms den omständighet att MGDD i allt väsentligt förhöll sig passiv under händelseförloppet till viss del vara försvårande för SEB.¹¹⁸

Med hänsyn till riksåklagarens och målsägandens bevisning, sedd för sig, drar Högsta domstolen slutsatsen att beviskravet är uppfyllt beträffande den omständighet att MGDD inte deltog frivilligt i det sexuella umgänget. Domstolen går vidare genom att bedöma om SEB:s berättelse påverkar bedömningen.¹¹⁹

Inledningsvis konstaterar Högsta domstolen att den omständighet att SEB och MGDD var ense om att de skulle ligga i samma säng och att de endast var klädda i underkläder inte innebär att MGDD deltog frivilligt i de sexuella handlingarna.¹²⁰ Gällande SEB:s berättelse beskrivs den som korthuggen och detaljfattig, något som försvårar bedömningen av dess trovärdighet. Hans uppgifter har vidare framstått som motstridiga i vissa hänseenden, men det tycks inte finnas något som tyder på att han har försökt undanhålla information eller medvetet lämnat oriktiga uppgifter.¹²¹ Det SEB har berättat om att MGDD hade rullat över mot honom och legat vänd mot honom en stund, samt att hon har tagit av sig trosorna själv, är förvisso handlingar som i regel kan ses som ett uttryck för frivilligt deltagande. Hans uppgifter är däremot svårtolkade och bristerna i hans utsaga gör att den inte på något avgörande sätt påverkar den värdering som gjorts av riksåklagarens och MGDD:s bevisning. Högsta domstolen bedömer därmed att det är ställt bortom rimligt tvivel att SEB har genomfört ett samlag och fört in fingrar i målsägandens underliv utan att hon har deltagit frivilligt.¹²²

¹¹⁷ Övernattningen, pt. 30.

¹¹⁸ Ibid, pt. 31.

¹¹⁹ Ibid, pt. 32.

¹²⁰ Ibid, pt. 33.

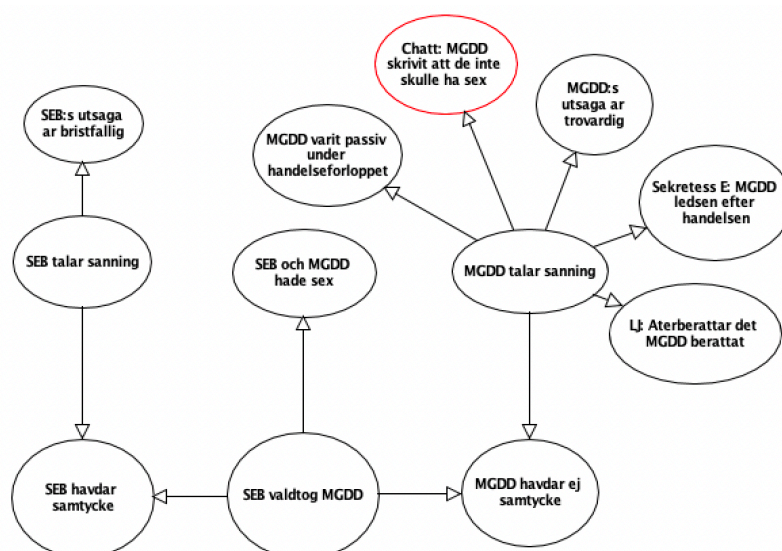
¹²¹ Ibid, pt. 34.

¹²² Ibid, pt. 35–36.

Nästa fråga som Högsta domstolen tog ställning till är huruvida SEB har agerat med uppsåt eller varit grovt oaktsam. Med hänsyn till det som framkommit av utredningen gör domstolen bedömningen att SEB:s uppgifter inte ger stöd för annat än att han agerade i osäkerhet om hur situationen skulle förstås.¹²³ Vidare har SEB berättat att han avbröt samlaget när han fick intryck av att MGDD inte längre vill delta. Denna omständighet föranleder kvarstående tvivel kring huruvida SEB vid gärningstillfället var likgiltig inför att MGDD inte deltog frivilligt på det som sätt förutsätts för uppsåt. Kravet på uppsåt anses därmed inte vara uppfyllt och Högsta domstolen ogillar åtalet för våldtäkt.¹²⁴ Däremot framgår att SEB insett risken för att MGDD inte frivilligt deltog i de sexuella handlingarna och att denna insikt har bestått under tiden för gärningen. SEB bedöms därmed ha varit medvetet oaktsam i förhållande till att MGDD inte deltog frivilligt och han döms för oaktsam våldtäkt.¹²⁵

4.2.1.5 Illustration av bevisningens funktion i målet

Gällande värderingen av meddelandet som MGDD skickade till SEB har domstolen ansett att det ger visst stöd åt målsägandens berättelse. Detta innebär att bevisfaktumet givit stöd åt hypotesen att MGDD talat sanning. Bevisningens funktion kan vidare illustreras genom följande nätverk:

¹²³ Övernattningen, pt. 38–39.

¹²⁴ Ibid, pt. 40–42.

¹²⁵ Ibid, pt. 43–45.

4.2.2 Våldtäkten i Kloster Pub

Kvällen och natten den 31 juli 2022 besökte målsäganden, NN2, och den tilltalade, GÖ, Kloster Pub i Stockholm. Parterna var båda berusade och i sällskap med sina respektive vänner. NN2 och GÖ har tidigare inte haft någon kontakt men sammanträffades inne i damernas toalettutrymme efter kl. 02:00. Inne i toaletten började de tala med varandra och efter en stund gick de in i ett toalettbus tillsammans. Runt kl. 03:00 gjorde ordningsvakterna på puben en polisanmälan om att NN2 blivit utsatt för en våldtäkt under natten. När polisen anlände på plats berättade NN2 för de vad som hade hänt och vid brottsplatsundersökningen påträffades NN2:s trosor i det aktuella toalettbuset.¹²⁶

4.2.2.1 *Bevisningen i målet*

Tidigt på morgonen den 31 juli utfördes en kroppsundersökning där flera skador påträffades och dokumenterades. Av rättsintyget angavs att utseendet och egenskaperna av skadorna talar för att de har uppkommit genom trubbigt våld samt att de har uppkommit inom något dygn före undersökningstillfället. Det finns enligt intyget inget som talade emot att händelseförloppet gått till på det vis som målsäganden berättat.¹²⁷

Vidare åberopar åklagaren även sms-konversationer som ägt rum samma dag mellan NN2 och bland annat CO, som var i sällskap med NN2 på puben. Av konversationen kan utläsas att NN2 uppgav sig ha blivit våldtagen under natten av mannen som hon träffade i damernas toalettutrymme.¹²⁸

NN2 hördes i rätten och berättade i huvudsak följande. Hon hade under kvällen och natten druckit en del och kände sig så pass berusad att hon inte kunde gå rakt i sina högklackade skor. Mellan kl. 02:20–02:30 gick hon till toaletten och där stötte hon på GÖ. Efter en stunds konversation mellan dem sa han att de skulle gå in i ett toalettbus och hon accepterade förslaget i tron om att de skulle fortsätta prata i buset. Han tog henne om midjan och föste in henne i

¹²⁶ Stockholms tingsrätts dom den 28 september 2022, mål nr B 11217–22, hädanefter ”Våldtäkten i Kloster Pub TR”, s. 6 f.

¹²⁷ Våldtäkten i Kloster Pub TR, s. 7 f.

¹²⁸ Ibid, s. 8.

båset. Hon satte sig på toalettlocket och han kysste henne och drog ner hennes trosor under hennes klänning. Han reste henne upp i en stående ställning och höll i henne. GÖ sa till henne att hon var ”jättefull” och gav henne sedan en kyss, drog ner sina egna byxor och kalsonger och förde in sin penis i henne. Hon började gråta och sa att hon var full och inte ville men fick inget svar från GÖ, som fortsatte i högst en minut. Han satte henne därefter på toalettlocket och fortsatte det vaginala samlaget i ungefär två minuter. Hon grät när detta hände men tror inte att de sa något till varandra. Han reste henne upp igen och hon sa att hon inte mådde bra och att hon ville tillbaka till sina vänner, varvid han frågade om hon inte ville. Hon sa då att hon inte ville och GÖ sa att de ska gå tillbaka till sina respektive sällskap och att han är en ”bra kille”. Hon satte sig ned på toalettstolen och började leta efter sina trosor. Kort därefter började GÖ penetrera NN2 vaginalt igen. GÖ uppmanade henne att ändra position men NN2 följde inte uppmaningen. GÖ började istället penetrera henne vaginalt med två fingrar. Det är möjligt att han sedan lyft upp henne och kommit in i henne underifrån. GÖ satte sig därefter på knä och började röra på NN2:s underliv. Han förde då in två fingrar i hennes anus och rörde fingrarna fram och åter. GÖ började pilla på NN2:s skärp som hon hade fäst på klänningen. NN2 försökte då ta av skärpet då hon kände att det kvävde henne, men när hon insåg att GÖ:s avsikt med att fingra på skärpet troligen hade varit att komma åt hennes bröst vred hon skärpet så att dess låsanordning hamnade mot ryggen istället. GÖ drog istället ned hennes klänning och lade hennes ena bröst i sin mun. Hon grät även under detta skede och ställde sig sedan upp och började gråta ”hysteriskt” och leta efter sina saker. GÖ uppmanade henne att stanna men hon låste upp båsdörren och sprang ut med sin väska. Hon träffade två män som hon antog tillhörde personalen och berättade att ”det var en man på toaletten”. NN2 uppfattade det som att männen förstod vad som hade hänt och de bad henne peka ut mannen i fråga. Hon pekade efter en stund ut GÖ.¹²⁹

GÖ uppgav bland annat följande. Både han och NN2 var berusade men NN2 var inte så berusad som hon redogjort för. Han och NN2 konverserade med

¹²⁹ Våldtäkten i Kloster Pub TR, s. 8–10.

varandra vid toalettutrymmets handfat och höll om varandra. Han tror att de också kysste varandra där. På hans förslag gick parterna in i toalettåset där de började kramas och kyssas. De smekte varandra och hon drog ned trosorna på ena sidan. Han stimulerade hennes underliv en stund. De började klä av sig och de började på nytt kramas. NN2 stod med benen isär och han påbörjade samlag. Samlaget varade i mindre än en minut eftersom de tappade balansen. Han tyckte att hon såg ledsen ut när hon satt på toalettstolen, vilket gjorde honom bestört. Han tog tag i henne och reste henne upp på benen varefter hon gick ut från åset. Några sexuella handlingar av annat slag än vad han redogjort för har inte förekommit. NN2 sa inte att hon "inte ville" och han uppfattade situationen som att de sexuella handlingarna skedde i samförstånd.¹³⁰

På åklagarens begäran har vittnesförhör hållits med bland annat ordningsvakterna PMG, RAMS och AG, samt CO och SBA. PMG uppgav följande. Han såg NN2 när hon var på väg uppför trappan från toaletten. Hon var "jätteledsen" och hennes hand skakade. Han uppfattade att hon hade gråtit och hon berättade att hon hade haft sex med en kille i toaletten. Han grep GÖ, som flera gånger bekräftade att de hade haft sex. RAMS uppgav följande. NN2 var skärrad, hon grät och skakade. Hon berättade för honom att hon hade blivit utsatt för något sexuellt på toaletten men ville inte närmare förklara vad som hade hänt utan ville lämna puben utan att möta mannen i fråga. Han talade även med GÖ som berättade att han hade haft sex med en kvinna på toaletten. GÖ sa sig vara chockad och undrade hur NN2 mådde. Han uppfattade både NN2 och GÖ som "salongberusade".¹³¹ AG uppgav bland annat följande. GÖ var lugn och protesterade inte när han greps för våldtäkt och belades med handfängsel. Under sina 23 år som ordningsvakt har han inte varit med att han belagt någon med handfängsel utan att det skett protester.¹³² Vidare hördes även vittnena CO och SBA, som båda är klasskamrater och vän med NN2 samt ingick i NN2:s sällskap under kvällen. De har berättat att NN2 lämnade sällskapet och var borta under 15–25 minuter. CO har beskrivit att

¹³⁰ Våldtäkten i Kloster Pub TR, s. 10.

¹³¹ Ibid, s. 11.

¹³² Ibid, s. 13.

både hon och NN2 var berusade vid tillfället. Vittnena uppgav vidare att NN2 var ledsen när hon kom tillbaka och CO tillade att NN2 grät mycket och hyperventilerade när hon återvände till sällskapet. SBA uppgav att NN2 ”knappt kunde prata”. Vittnena uppgav att NN2 berättade att hon hade haft sex med en kille på toaletten. CO förklarade att hon tolkade NN2:s berättelse som att hon hade blivit våldtagen och SBA uppgav att NN2 hade berättat för henne att hon hade sagt till GÖ att hon inte ville ha sex utan att hon ville gå tillbaka till sina kompisar, men att GÖ trots detta hade fortsatt.¹³³ Förhör ägde även rum med ordningsvakten AK. AG uppgav bland annat att GÖ var lugn och inte protesterade när han greps för våldtäkt och belades med handfängsel. AG tillade att han under sina 23 år som ordningsvakt inte var varit med att han belagt någon med handfängsel utan att det skett protester.¹³⁴

4.2.2.2 *Tingsrättens bedömning*

Tingsrätten inleder med att konstatera att det i målet är ostridigt att det förekommit samlag mellan parterna. Frågan i målet är därmed vad de sexuella handlingarna omfattade samt om NN2 genom ord eller på annat sätt uttryckt för att hon inte vill delta och GÖ i sådana fall förstått att hon inte ville delta.¹³⁵

Målsägandens utsaga bedöms som trovärdig och tillförlitlig. Berättelsen stöds av vittnesutsagor, av rättsintyget och av att NN2 redan vid läkarundersökningen samma dag som händelsen i fråga lämnat i stort sett samma berättelse so hon lämnat inför tingsrätten. Tingsrätten finner vidare inte skäl till att ifrågasätta NN2:s uppgifter trots hennes berusade tillstånd.¹³⁶

Med hänsyn till det anförda anser tingsrätten att åklagarens bevisning i sig är tillräcklig för att beviskravet ska anses vara uppfyllt. Nästa steg i bedömningen blir därmed att undersöka huruvida GÖ:s utsaga är sådan att den minskar värdet av åklagarens bevisning.¹³⁷

¹³³ Våldtäkten i Kloster Pub TR, s. 11 f.

¹³⁴ Ibid, s. 13.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid, s. 14 f.

¹³⁷ Ibid, s. 15 f.

GÖ:s utsaga beskrivs av rätten som ”torftig” och bristande i detaljer. Hans uppgifter kring gärningen beskriver ett mycket kort händelseförlopp, vilket strider mot de uppgifter som lämnades av CO och SBA. Gällande uppgifterna han har lämnat om vad som skett i toalettåset erbjuder inte de heller någon förklaring till de skador som noterats på NN2. Slutligen har GÖ:s uteblivna reaktion från när han greps och förseddes med handfängsel även en viss betydelse för bedömningen.¹³⁸

Tingsrätten bedömer mot bakgrund av utredningen att GÖ:s utsaga inte har en sådan beviskraft att den rubbar bevisvärdet av åklagarens bevisning. Rätten finner det klarlagt om att GÖ måste ha haft insikt om att NN2 inte frivilligt deltog i de sexuella handlingarna och GÖ döms därmed för uppsåtlig våldtäkt bestående av vaginalt samlag och penetration av NN2:s anus, vilket är jämförbart med samlag.¹³⁹

4.2.2.3 *Hovrättens bedömning*

Frågan i målet i hovrätten är densamma som den var i tingsrätten och hovrätten anser, i enlighet med tingsrättens dom, att NN2:s berättelse kan läggas till grund för bedömningen. Det av GÖ anförda i hovrätten påverkar inte denna bedömning.¹⁴⁰ Hovrätten ställer sig bakom tingsrättens bedömning i fråga om vad som är utrett i målet. Med hänsyn till målsägandens berättelse inom vilken beskrivs att hon har gråtit i åset och att vissa saker sades mellan parterna måste GÖ, trots sitt berusade tillstånd, ha insett att hon inte deltog frivilligt. Även hovrätten dömer därmed GÖ för uppsåtlig våldtäkt.¹⁴¹

4.2.2.4 *Illustration av bevisningens funktion i målet*

Gällande bevisningen i målet består den huvudsakligen av parternas berättelser samt vittnesutsagor. Även sms-meddelanden mellan målsäganden och hennes vänner har åberopats och har givit stöd åt målsägandens berättelse. Det framgår däremot endast att textmeddelandena skickades samma dag som händelsen och att konversationen kan förstås som att målsäganden uppgav sig

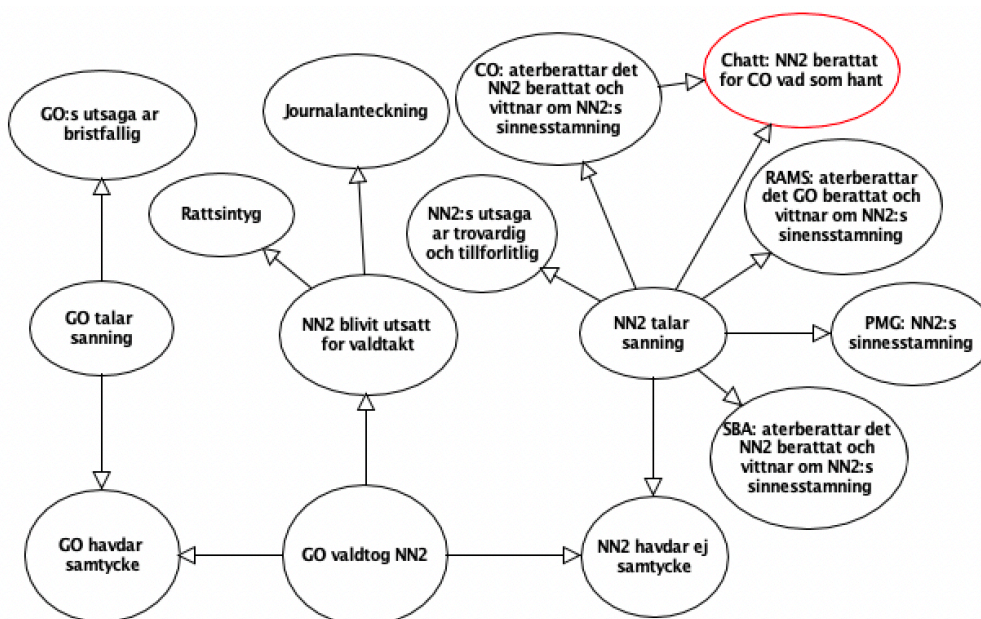
¹³⁸ Våldtäkten i Kloster Pub TR, s. 15 f.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Våldtäkten i Kloster Pub, s. 2 f.

¹⁴¹ Ibid, s. 3.

ha blivit våldtagen under natten av den man hon träffade på i damernas toalett. Detta meddelande skickades till CO, som även var ett vittne i målet och som berättade vad NN2 hade sagt till henne när hon hade anslutit sig till sällskapet efter händelsen i fråga. Sms-konversationerna får därmed anses ha samma funktion som CO:s vittnesutsaga har haft. Bevisningen i målet kan illustreras på följande vis:

4.2.3 Den sovande flickvännen

Den tilltalade, RL och målsägande, NN2, träffades i början av december 2022 och blev ett par under nyåret 2023, varpå han flyttade hem till henne i januari 2023. Relationen avslutades i samband med att RL blev gripen misstänkt för bland annat våldtäkt mot NN2. Målet gäller åtal om flera brottsliga övergrepp som RL påstås ha begått mot NN2 under perioden från slutet av december 2022 till början av april 2023. Händelsen som föranledde en polisanmälan vad att en granne på morgonen den 5 april 2023 ringde polisen på grund av att en påverkad man, RL, befann sig i deras trädgård. När polis anlände på platsen pratade de med NN2 som berättade att hon hade blivit våldtagen, slagen och hotad av RL under några månaders tid.¹⁴²

¹⁴² Kristianstads tingsrätts dom den 10 augusti 2023, mål nt B 951–23, hädanefter ”Den sovande flickvännen TR”, s. 3 f.

RL blev åtalad för misshandel, olaga hot, grov kvinnofridskränkning och två fall av våldtäkt. Redogörelsen nedan omfattar endast de två åtalen för våldtäkt.¹⁴³

Det första fallet av våldtäkt, åtalspunkt 4, gäller en händelse som ägde rum någon gång den 15–30 mars 2023 i parternas gemensamma bostad. Händelsen beskrivs av åklagaren genom följande gärningsbeskrivning:

[RL] har upprepade gånger fört in fingrar i NN 2:s vagina, vilket är en sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag. NN 2 deltog inte frivilligt då [RL] otillbörligt utnyttjat att hon på grund av sömn befann sig i en särskilt utsatt situation. Efter det att NN 2 vaknat har hon även gjort uttalanden med innebörd att hon inte heller fortsättningsvis deltar frivilligt i den sexuella handlingen. [RL] har trots det fortsatt föra in fingrar i hennes vagina ytterligare en kortare tid [...].¹⁴⁴

Det andra fallet av våldtäkt, åtalspunkt 5, påstås ha ägt rum någon gång del 2–3 april 2023 i parternas gemensamma bostad. Gärningen har enligt åklagarens gärningsbeskrivning omfattats av att RL har genomfört ett vaginalt samlag med NN2, som inte deltog frivilligt. Åklagaren menar även att RL otillbörligt utnyttjade att NN2 på grund av sömn befann sig i en särskilt utsatt situation.¹⁴⁵

4.2.3.1 *Bevisning i målet*

Som skriftlig bevisning har åklagaren åberopat konversationer som NN2 haft med RL och flera av vittnena, anteckningar av CT, händelserapport från den 16 mars 2023 samt telefongranskningspromemoria. RL har åberopat sms-meddelanden mellan honom och NN2 som skriftlig bevisning.¹⁴⁶

RL har hörts om händelsen och uppgav bland annat följande. Den 27 mars 2023 kom han in i vardagsrummet och såg NN2 sovande i soffan med endast ett par stringtrosor på sig. Han blev upphetsad och lade sig bakom henne och började ”pulla” henne. Hon ville då ha sex och de genomförde ett samlag som

¹⁴³ Den sovande flickvännen TR, s. 2–7.

¹⁴⁴ Ibid, s. 6.

¹⁴⁵ Ibid, s. 7.

¹⁴⁶ Ibid, s. 9.

slutade med att han fick utlösning i henne. Händelsen som beskrivs i åtalspunkt 5 har inte hänt eftersom han och NN2 vid denna tid inte längre hade sex med varandra.¹⁴⁷

Även NN2 har hörts men en detaljerad redogörelse för hennes utsaga återfinns inte. Sammanfattningsvis kan sägas att målsägandens uppgifter i allt motsvarar åklagarens gärningsbeskrivningar.¹⁴⁸

På åklagarens begäran har vittnesförhör hållits med bland annat MP, SF, CT, EF, NN, grannen och ES.¹⁴⁹ NN2 hade, i anslutning till att RL greps av polis, berättat för EF, grannen och polismannen ES att hon hade våldtagits i sömnen. NN2:s vänner MP och SF uppgav att NN2, efter att RL greps, berättat för dem att RL våldtagit henne. NN uppgav att NN2 på jobbet, den 31 mars 2023, hade berättat att RL våldtagit henne två gånger när hon sov och att han hade fått utlösning i henne den ena gången.¹⁵⁰

Slutligen har syn hållits av bilder på bland annat skador på NN2:s kropp och på NN2:s lägenhet. En filminspelning föreställande RL i samtal med NN2 har även förevisats.¹⁵¹

4.2.3.2 *Tingsrättens bedömning*

Tingsrätten påbörjar sin bedömning genom att konstatera att både RL:s och NN2:s uppgifter ger intrycket av att kunna vara trovärdiga. Det finns således inget i deras utsagor som omedelbart kan avfärdas. Emellertid framträder NN2:s berättelse som mer tillförlitlig och trovärdig vid en jämförelse med RL:s. Detta beror delvis på att hennes redogörelse har varit detaljerad, engagerande och måttfull. Båda parternas utsagor har visserligen brister och har i vissa delar avvikit från de uppgifter som lämnades under polisförhör. Till exempel förnekar RL initialt att han skickade vissa meddelanden, och NN2 har tidigare gett en helt annorlunda redogörelse för händelsen i åtalspunkt 4.

¹⁴⁷ Den sovande flickvännen TR, s. 10.

¹⁴⁸ Den sovande flickvännen, s. 4.

¹⁴⁹ Den sovande flickvännen TR, s. 9.

¹⁵⁰ Den sovande flickvännen, s. 11.

¹⁵¹ Den sovande flickvännen TR, s. 9.

Dessutom har båda parter haft svårigheter att minnas specifika datum mer exakt.¹⁵²

Vidare bedöms det verka mycket märkligt om NN2 mot bättre vetande skulle ha berättat för vittnen om att hon utsatts för brottsliga angrepp. Rätten anser att hon inte lär ha haft mycket att vinna på ett sådant beteende och att hon knappast kan ha varit ”så infernaliskt listig att hon kunnat iscensätta en så komplicerad brottsplan”. NN2:s utsaga överensstämmer med åklagarens gärningsbeskrivning, men avviker visserligen i vissa avseenden från polisförhör. Tingsrätten har därmed att bedöma om hennes utsaga vinner erforderligt stöd av övrig bevisning.

Rörande bevisningen som omfattar åtalpunkterna för våldtäkt kan inledningsvis konstateras att rättsintyget varken stödjer eller motsäger hennes utsaga. Av sms-meddelanden mellan NN2 och RL finns däremot uppgifter som stödjer hennes berättelse. RL har bland annat i meddelande till NN2 skrivit att han ”pillat” på henne. RL uppgav att han inte avsett något sexuellt med detta eftersom han inte skrivit ”pullat”, men rätten finner det uppenbart att ordet ”pillat” syftar på beröringen av NN2:s kön. Han har dessutom i meddelande uttryckt att hon väl fick anmäla honom för våldtäkt, vilket även det stödjer hennes utsaga. Vidare stämmer skadorna på NN2 överens med hennes uppgifter, även om det i och för sig inte kan uteslutas att skadorna uppkommit på andra sätt. Även vittnesutsagorna ger stöd åt det målsäganden har uppgivit om att hon under en längre tid utsatts för våld och hot från RL.¹⁵³ Det framgår inte av tingsrättens domskäl om utsagorna stödjer åtalpunkterna för våldtäkt eller inte, men en närmare redogörelse för utsagorna ges i hovrättens domskäl.¹⁵⁴

Domstolen finner sammantaget att stödbevisningen har tillräcklig beviskraft för att målsägandens berättelser ska anses styrkta. NN2:s berättelse lades

¹⁵² Den sovande flickvännen TR, s. 10 f.

¹⁵³ Ibid, s. 11.

¹⁵⁴ Jfr. Den sovande flickvännen, s. 10 f.

därmed till grund för rättsens bedömning och bland annat åtalpunkt 4 bedöms vara styrkt och RL döms för våldtäkt.¹⁵⁵

Gällande åtalpunkt 5 har NN2 berättat att hon vaknade av att det rann sperma ur hennes kön och att det gjorde ont i slidan samt att RL sade att han hade haft samlag med henne. Med hänsyn till detta anser rätten att det är visat att RL utan samtycke genomfört ett vaginalt samlag mot den sovande NN2 och han döms därmed för våldtäkt.¹⁵⁶

4.2.3.3 *Hovrättens bedömning*

Tingsrättens dom överklagades och RL yrkade bland annat att hovrätten skulle frikänna honom från de åtalade gärningarna. Även i hovrätten prövas fler åtalpunkter, men redogörelsen nedan omfattar endast de gällande våldtäkt.¹⁵⁷ Hovrätten bedömer åtalpunkt 4 och 5 samlat då stödbevisningen i stort sett är densamma.¹⁵⁸

Gällande den första händelsen, åtalpunkt 4, har NN2 under huvudförhandlingen konfronterats med att hon i det första polisförhören med henne berättade om ett händelseförlopp som ”i betydligt mån” avviker från det som presenteras i gärningsbeskrivningen. Som förklaring till avvikelserna uppgav NN2 att hon i det första förhören var förvirrad och blandade ihop två olika händelser. Hovrätten utesluter förvisso inte att så kan vara fallet en bedömer, med hänsyn till omständigheterna vid det första polisförhören, att de ändrade uppgifterna påkallar särskild försiktighet vid värderingen av NN2:s utsaga. Gällande den andra händelsen förekommer det däremot inga sådana avvikelser och NN2 bedöms ha varit konsistent i sin berättelse.¹⁵⁹

Vidare bedömer hovrätten att det av sms-konversationen mellan RL och NN2, där RL hade sagt att han ”pillat” på henne, inte går att dra slutsatsen att RL i meddelandet vidgått någon del av gärningen. Domstolen menar att RL:s förklaring om att meddelandet avsåg något annat inte är osannolik när

¹⁵⁵ Den sovande flickvännen TR, s. 12.

¹⁵⁶ Ibid, s. 11.

¹⁵⁷ Den sovande flickvännen, s. 3.

¹⁵⁸ Ibid, s. 9.

¹⁵⁹ Ibid, s. 9–11.

meddelandet läses i sitt sammanhang, tillsammans med övriga meddelanden i deras konversation.¹⁶⁰

Hovrätten diskuterar vidare bevisvärdet av den muntliga stödbevisningen och sätter i sin bedömning vikt i att NN2 berättade att hon hade blivit våldtagen för EF, grannen, ES, MP och SF först efter att RL hade blivit gripen av polis den 5 april 2023. NN uppgav att NN2 berättade att hon blivit våldtagen av RL två gånger medan hon sov och att han hade fått utlösning i henne den ena gången. Enligt NN fick hon höra detta den 31 mars 2023. Hovrätten skriver i sina domskäl att det är möjligt att vittnet tagit miste angående just detta, men att NN:s utsaga leder till frågor om tidsprecision, tillförlitlighet och trovärdighet med tanke på att den påstådda andra våldtäkten, åtalspunkt 5, ägde rum mellan 2–3 april, alltså efter samtalet mellan NN och NN2. Slutligen bedömer rätten att en slutsats heller inte kan dras av de åberopade fotografierna av NN2:s skador.¹⁶¹

Med hänsyn till att NN2 inte varit konsekvent i sin berättelse om händelsen som beskrivs i åtalspunkt 4, samt att den övriga utredningen inte i något påtagligt avseende ger stöd för åtalen, finner rätten att det föreligger utrymme för rimligt tvivel gällande båda händelserna. Hovrätten frikände därför RL från våldtäktsåtal.¹⁶²

4.2.3.4 *Illustration av bevisningens funktion i målet*

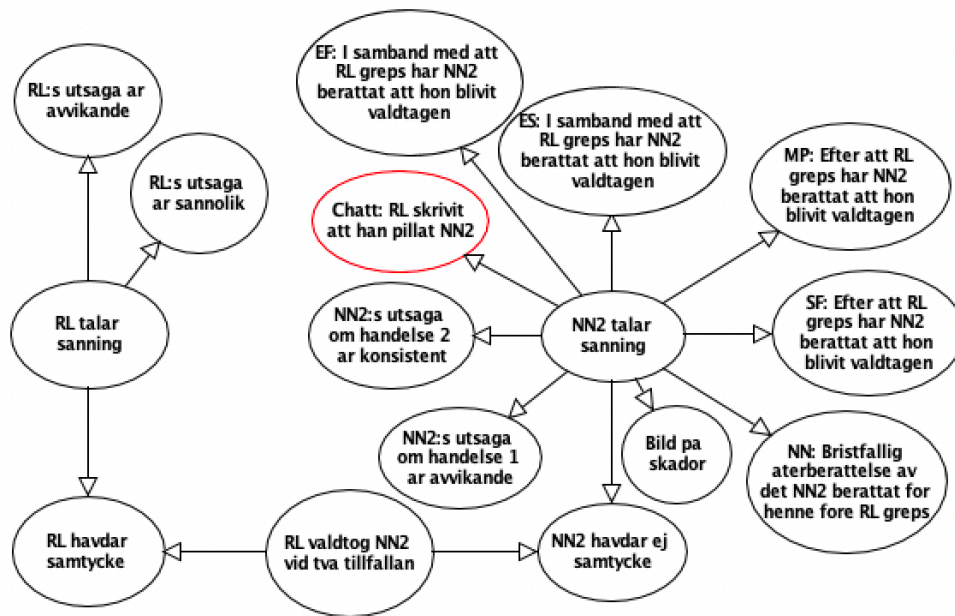
Inledningsvis kan nämnas att det vanligtvis skulle ha gjorts två separata nätverk vid fall då det rör flera olika åtalspunkter. I och med att hovrätten bedömer båda åtalspunkterna på en gång ska däremot endast ett nätverk göras för att spegla domskälen. De åberopade sms-konversationerna har i tingsrätten använts som stöd för att våldtäkten har skett. Rätten skriver i sina domskäl att meddelandena stödjer NN2:s utsaga och har alltså fått funktionen av stödbevisning. Hovrätten nämner att sms-konversationen har åberopats av åklagaren till stöd för åtalspunkt 4, men anser däremot att det inte går att dra slutsatsen

¹⁶⁰ Den sovande flickvännen, s. 10.

¹⁶¹ Ibid, s. 10 f.

¹⁶² Ibid, s. 11.

att RL vidgått någon del av gärningen. Det är av hovrättens domskäl inte lika tydligt vilken funktion meddelandet skulle ha haft eller vilket tema det skulle ge stöd åt eller inte. Med hänsyn till detta får viss vägledning tas av tingsrättens domskäl vid uppbyggnaden av nätverket.

5 Brottslighet inom kriminella nätverk

Det finns inom svensk rätt inte någon klar definition av begreppet *organiserad brottslighet*, utan det närmsta man kan komma till en definition är den särskilda straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 6 brottsbalken om brott som utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form. Inte heller begreppet *kriminella nätverk* har någon bestämd definition, men det använts emellertid i olika sammanhang för att beskriva olika sorters konstellationer av brottsliga aktörer.¹⁶³ Polisen definierar begreppet med följande beskrivning: ”Med kriminella nätverk avses kriminellas aktörers samverkan i brott. Nätverk kan vara beständiga över tid eller tillfälliga. De skiljer sig även åt avseende organisationsgrad, hierarki och antal individer”.¹⁶⁴

Under de senare åren har Sverige varit hårt drabbat av de ökade gängvåldet med skjutningar och sprängningar.¹⁶⁵ Brottsförebyggande rådet, Brå, började ta fram statistik över konstaterade fall av dödligt våld i Sverige sedan år 2002. Antalet har varierat mellan 68 och 124 fall per år men sedan 2015 har antalet legat på en högre nivå än tidigare. Denna typ av dödligt våld har en stark koppling till kriminella nätverk. Samverkan mellan kriminella aktörer tycks vara bredare än tidigare och lojaliteter mindre varaktiga, vilket innebär att nätverken är löst sammansatta.¹⁶⁶

5.1 Rättsliga utgångspunkter

Det har skett många omfattande förändringar i den straffrättsliga lagstiftningen i syfte att motverka organiserad brottslighet. År 2016 kom förändringar som bland annat innebar att försök, förberedelse och stämpling till allvarliga brott som är vanliga inom organiserad brottslighet och kriminella nätverk kriminaliserades i större omfattning. Det infördes även en ny straffbestämmelse i 23 kap. 6 § andra stycket brottsbalken vilken möjliggör att personer med bestämmande inflytande i nätverken kan dömas för underlåtenhet

¹⁶³ Prop. 2022/23:53 s. 24.

¹⁶⁴ Polismyndigheten (2017), s. 6.

¹⁶⁵ Regeringskansliet (2022).

¹⁶⁶ Prop. 2022/23:53 s. 25 f.

att förhindra brott.¹⁶⁷ Vidare gjordes under 2020 en ändring i mordsbestämmelsen som syftar till att utvidga möjligheten att döma till fängelse i livstid.¹⁶⁸ Under 2021 och 2022 tillkom nya regler som rör unga personer som begår brott och innebar bland annat att ungdomsreduktionen i 29 kap. 7 § brottsbalken slopas för 18–20-åringar vid allvarlig brottslighet.¹⁶⁹ Den senaste lagändringen trädde i kraft 1 juli 2023. Lagändringen innebar att straffen för vissa allvarliga brott skärptes, nya bestämmelser som tar sikte på våldsamma uppgörelser bland kriminella och som gör det straffbart att involvera personer under 18 år i brott eller brottslig verksamhet infördes och att en presumtion för häktning vid misstanke om brott med ett minimistraff om fängelse i ett år och sex månader eller mer infördes.¹⁷⁰

5.1.1 Mord

Den som berövar annan livet döms enligt 3 kap. 1 § brottsbalken för mord. För att dömas för mord förutsätts att gärningsmannen har haft uppsåt att beröva offret livet.¹⁷¹

5.1.2 Försök till mord

Enligt 3 kap. 11 § brottsbalken kan en person dömas för försök eller förberedelse till bland annat mord, eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra sådant brott i enlighet med 23 kap. brottsbalken. Försöksbestämmelsen återfinns i 23 kap. 1 § brottsbalken och första stycket lyder:

Har någon påbörjat utförandet av ett visst brott utan att detta kommit till fullbordan, skall han i de fall särskilt stadgande givits därom dömas för försök till brottet, såframt fara förelegat att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter varit utesluten.

Det kännetecknande för ett försöksbrott är inte bara vad en person gör, utan framför allt vad personen har uppsåt att göra. Detta innebär att man vid analysen av händelseförloppet först undersöker om uppsåt har förelegat. Vid

¹⁶⁷ Prop. 2015/16:113 s. 1.

¹⁶⁸ Prop. 2018/19:138 s. 1.

¹⁶⁹ Prop. 2019/20:118; prop. 2021/22:17 s. 1.

¹⁷⁰ Prop. 2022/23:53 s. 1.

¹⁷¹ 1 kap. 2 § BrB.

avslutade försök, alltså försök där gärningsmannen har gjort allt som behövs för att fullborda brottet men att brottet av någon anledning ändå inte fullbordats, ska uppsåtsbedömningen prövas på ett sedvanligt sätt i förhållande till följder och omständigheter. Om det däremot rör sig om ett *oavslutat försök*, alltså ett försök där det enligt brottsplanen återstår något för gärningsmannen att göra, måste först undersökas om gärningsmannen haft uppsåt att utföra den ännu inte utförda handlingen.¹⁷²

Ansvar för ett försök förutsätter att försöket är påbörjat men inte fullbordat. Av kravet följer den så kallade *försökspunkten*, alltså den punkt vid vilken gärningsmannens handlande övergår från förberedelser till verkställighet.¹⁷³ Vidare krävs även att försöket är kriminaliserat enligt särskild lagstiftning samt att någon av de alternativa farerekvisiten är uppfyllda. Med *fara* avses i försöksbestämmelsen *konkret fara*.¹⁷⁴ En gärning innebär konkret fara för att en viss följd ska inträffa endast om det är existentiellt möjligt och plausibelt att gärningen leder till faran.¹⁷⁵

5.2 Bevisvärdering i praktiken

I detta avsnitt presenteras tre mål där det har skett ett mord eller mordförsök och där de tilltalade är involverade i kriminella nätverk. Chattkonversationer har vidare åberopats som bevisning i samtliga mål. För varje rättsfall ställs upp ett nätverk för att visa hur den högsta instansen i varje mål har värderat bevisningen i förhållande till olika bevisteman som görs gällande. Nätverket har inte gjorts i enlighet med den Bayesianska metoden utan används endast för att illustrera funktionen av respektive bevisning i förhållande till de bevisteman där sådan bevisning är relevant. Dessa består av olika noder som representerar de i målet presenterade bevisteman och bevisfaktum. Förbindelserna mellan noderna illustreras genom pilar och representerar dess relation med varandra. Pilarna pekar i riktning mot den händelse som utgör evidens.

¹⁷² Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 399 f.

¹⁷³ Ibid, s. 402.

¹⁷⁴ Ibid, s. 407.

¹⁷⁵ Ibid, s. 93.

Noderna som representerar chattmeddelanden har av pedagogiska skäl markerats med röd kantlinje.

Målen som ska redogöras för och analyseras är Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 22 augusti 2022, mål nr B 976–22¹⁷⁶, Svea hovrätts dom den 31 oktober 2023, mål nr B 10995–23¹⁷⁷, Svea hovrätts dom den 2 november 2023, mål nr B 9088–23¹⁷⁸.

5.2.1 Skjutningen i Gävle

Under 2021 avhandlade Gävle tingsrätt en händelse som kom att kallas ”skjutningen på Nordost”. I samband med prövningen fann domstolen utrett att det fanns två grupperingar som låg i konflikt med varandra: blå och röd gruppering. I röd gruppering fanns bland annat MS och BA. Under augusti 2020 angreps blå gruppering av den röda och skjutningar inträffade. MS och BA var målsäganden i målet men blev inte träffade av några kulor. Hovrätten dömde ledaren av blå gruppering för grovt olaga hot.¹⁷⁹ En tid efter dessa händelser hamnade MS och BA i olika grupper och var därmed på olika sidor av en konflikt. Det finns en uppfattning att MS låg bakom mordet på BA, som är en nära vän till ES.¹⁸⁰

Den 25 december 2021 skedde en skjutning då flera personer från en bil skjutit flera skott mot en bil där målsägandena MAM och MS färdades i. I vart fall två av skotten träffade bilen varav ett skott träffade MAM i skulderbladet.¹⁸¹ Efter skjutningen har de tilltalade, ES, NA och MK anlant till en lägenhet i Y-vägen. Denna lägenhet har BA:s far lånat av sin vän under falska förespeglningar.¹⁸²

Målet innefattar utöver åtalet för försök till mord, även åtal för två fall av grovt vapenbrott, förberedelse till mord och två fall av ringa narkotikabrott.

¹⁷⁶ Hädanefter ”Skjutningen i Gävle”.

¹⁷⁷ Hädanefter ”Skjutningen i Johanneshov”.

¹⁷⁸ Hädanefter ”Skjutningen i Enskededalen”.

¹⁷⁹ Gävle tingsrätts dom den 8 juni 2022, mål nr B 163–22, hädanefter ”Skjutningen i Gävle TR”, s. 8.

¹⁸⁰ Skjutningen i Gävle, s. 6.

¹⁸¹ Skjutningen i Gävle TR, Bilaga 1 s. 1.

¹⁸² Ibid, s. 17.

Trots detta kommer den följande redogörelsen endast behandla åtalpunkten 1.1 för försök till mord. Dessutom involverar målet tre tilltalade personer, men endast åtalet mot ES kommer att redogöras för nedan.¹⁸³ Avgränsningen motiveras av att det för de övriga tilltalade inte åberopas bevisning i form av chattmeddelanden, vilket för att de faller utanför den aktuella frågeställningens omfattning.

5.2.1.1 Bevisning i målet

Målsägandena MAM och MS har hörts vid huvudförhandlingen angående omständigheterna vid händelsen. Båda parterna uppger att gärningen ägde rum precis efter att MS klivit in i MAM:s bil.¹⁸⁴

Vidare har förhör hållits med de tilltalade MK, ES och NA.¹⁸⁵ ES uppgav sammanfattningsvis att han hade fått låna lägenheten på Y-vägen och att han kom dit vid 02:30. Han fick ångest och ringde JB som kom dit och de la sig kort därefter. Han uppgav att han inte vet något om provskjutningar och han ville inte bekräfta Snapchatkontot med användarnamnet ”Eriko100” tillhörde honom.¹⁸⁶

Slutligen har vittnesförhör hållits med bland annat JB, IA och TR.¹⁸⁷ JB hade vid tillfället en relation till ES och uppgav huvudsakligen följande. Hon var med då ES och NA tidigt på morgonen den 25 december 2021 provsköt ett vapen. Hon filmade provskjutningen och tog bild på ES då han poserade med vapnet. Hon provsköt också vapnet. ”Eriko100” är ES:s Snapchatkonto. ES tog kontakt med henne på natten den 25 december 2021 och bad henne komma till lägenheten på Y-vägen.¹⁸⁸ IA bor på Y-vägen och uppgav att han reagerade på att tre killar försökte ta sig in i olika lägenheter i trappuppgången. Han uppgav vidare signalement som stämmer in på ES.¹⁸⁹ TR har utförligt berättat om polisens spaning och arbete med organiserad brottslighet.

¹⁸³ Skjutningen i Gävle TR, Bilaga 1 s. 1, 2, 13, 17 och 18.

¹⁸⁴ Ibid, Bilaga 1 s. 3.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Ibid, s. 14.

¹⁸⁷ Ibid, Bilaga 1 s. 3–6.

¹⁸⁸ Skjutningen i Gävle, s. 8 och 10; Skjutningen i Gävle TR, s. 14.

¹⁸⁹ Skjutningen i Gävle, s. 10.

Av vittnesmålet framgår att MS ingår i grupperingen G10, ES ingår i gruppe-
ringen G20 och NA i grupperingen G15 (en undergruppering till G20). Den
framlidne BA tillhörde G20. MS och BA ingick i samma gruppering, den
röda, vid tillfället för skjutningen på Nordost, men har numera hamnat på
olika sidor. Det finns en uppfattning att det var MS som låg bakom mordet på
BA.

Övrig bevisning i målet bestod bland annat av: filmer som visar hur ett vapen
provskjuts och att en person har en jacka som till utseende överensstämmer
med ES:s jacka; meddelanden till ”Wille” som var av hotfull karaktär med
innebörd att ES var god vän med den mördade BA och att ES efterfrågar hjälp
och erbjuder betalning;¹⁹⁰ inlägg som publicerats som tydligt anspelar på mor-
det på BA av bland andra MS i syfte att provocera bland andra ES; SMS och
samtal mellan ES och AA, som är far till BA;¹⁹¹ övervakningsfilmer från
brottsplatsen; fordonsundersökning och beslagsprotokoll av vilka det framgår
att det fanns en skottskada i bakrutan och en stor mängd tändsatspartiklar i
personbil X och att patronhylsan som återfanns i personbilen X har avlossats
ur samma vapen som de hylsor som påträffades på provskjutningsplatsen;¹⁹²
chattkonversationer som visar att kontot ”Eriko100” publicerat bilden som JB
tagit vid provskjutningen; beslagsprotokoll avseende MK:s mobiltelefon till
styrkande av bland annat att det anträffats en skärmdump från en applikation
som visar en färdväg mellan plats X till Y-vägen mellan kl. 18:31 och
18:44;¹⁹³ kvitton och registreringsbevis till styrkande av att LW angivits som
köpare av tre personbilar; rättsintyg till styrkande av vilka skador som MAM
orsakats.¹⁹⁴

5.2.1.2 Tingsrättens bedömning

¹⁹⁰ Skjutningen i Gävle TR, Bilaga 1 s. 6.

¹⁹¹ Ibid, Bilaga 1 s. 7.

¹⁹² Ibid, Bilaga 1 s. 8.

¹⁹³ Ibid, Bilaga 1 s. 9 f.

¹⁹⁴ Ibid, Bilaga 1 s. 10.

Tingsrätten finner, med hänsyn till förhör med MAM och MS, rättsintyg samt övervakningsfilm att det är utrett att tre skott avlossades den 25 december 2021 mot den bil där MAM och MS befann sig i.¹⁹⁵

Gällande MK bedömer tingsrätten att han är trovärdig och tillförlitlig och rätten godtar därmed hans uppgifter om hela händelseförloppet.¹⁹⁶ ES uppgifter bedöms däremot vara en efterhandskonstruktion och strider dessutom mot de uppgifter som har lämnats av JB. JB:s utsaga bedöms vara trovärdig, främst då hon har lämnat detaljer som skulle kunna vara negativa för henne själv, och rätten bedömer att denna därmed kan ligga till grund för bedömningen. Det anses därmed utrett att ES deltagit vid provskjutningen med ett vapen tidigt på morgonen den 25 december 2021, att han är användaren av kontot ”Eriko100” och att han uppmanade JB att filma provskjutningen och sedan skicka filmen till honom.¹⁹⁷

Tingsrätten går vidare i sin bedömning genom att undersöka huruvida de tilltalade haft motiv att döda MS och MAM. Inledningsvis konstateras att det inte finns något i utredningen som tyder på att de tilltalade haft motiv att döda MAM. Gällande MS är situationen däremot annorlunda. Av TR:s uppgifter står det klart att parterna var med i olika grupperingar som var i strid med varandra. I samband med dessa konflikter blev BA, dödad. Det finns en uppfattning att det var MS som låg bakom mordet på BA. Det förekommer vidare teknisk bevisning och foton i utredningen som visar att ES var god vän med BA, exempelvis genom de kontakter ES haft med BA:s far efter att sonen dödades. ES bedöms därmed ha haft motiv att jämnas för mordet på BA genom att hämnas på MS.¹⁹⁸

Tingsrätten anser sammanfattningsvis i denna del att det är visat att ES och NA haft motiv att döda MS. Däremot är det inte påvisat något hållbart motiv för MK att döda MS.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Skjutningen i Gävle TR, s. 12.

¹⁹⁶ Ibid, s. 13.

¹⁹⁷ Ibid,, s. 14.

¹⁹⁸ Ibid, s. 15 f.

¹⁹⁹ Ibid, s. 17.

Vidare anser tingsrätten, med hänsyn till de uppgifter som lämnades av MK och JB, vilka får mycket starkt stöd av utredningen i målet, samt de övriga vittnesmålen att följande är utrett. ES har utövat påtryckningar på MK att följa med i den bil han körde och NA anslöt sig. Parterna åkte till en plats där vapen provskjutits och sedan till plats X där de väntat. MAM anlände till platsen för att hämta MS. När MS kom fram till MAM:s bil började ES köra sin bil mot den andra bilen. Tre skott avlossades av ”passageraren”, som tingsrätten identifierat som NA, genom bakrutan på personbil X bil varav ett träffade MAM i skulderbladet. ES körde från platsen i hög hastighet och var upprörd över att NA endast skjutit tre skott, vilket enligt tingsrätten tyder på att avsikten var att MS skulle dö. De tilltalade anlände därefter till lägenhet på Y-vägen. MK uppmanades bland annat till att ta ES:s jacka, som sedan förvarades hos MK:s flickvän där den senare togs i beslag av polis.²⁰⁰

Med hänsyn till det som nu redogjorts för bedömer tingsrätten att det är utrett att ES och NA planerat och utfört ett försök att döda MS i enlighet med åklagarens gärningsbeskrivning. Parterna har handlat med likgiltighetsuppsåt och gärningen rubricerades därför som försök till mord.²⁰¹

5.2.1.3 *Hovrättens bedömning*

Inledningsvis delar hovrätten tingsrättens bedömning att det genom bland annat TR:s uppgifter samt vad som i övrigt framkommit i målet, bland annat genom chattar och inlägg på sociala medier, att det finns en konflikt mellan olika kriminella grupperingar i Gävle och att parterna i målet kan knytas till grupper som befinner sig på olika sidor av konflikten. Hovrätten anser det även utrett att ES och NA haft motiv att utföra de åtalade gärningarna. Det är vidare utrett att det den 25 december 2021 avlossades tre skott mot den bil där MAM och MA befann sig och att MAM träffades av ett skott. Mot bakgrund av skadan i bakrutan på personbil X samt den stora mängd tändsatspartiklar som hittades i bilen är det vidare utrett att skotten avlossats inifrån den aktuella bilen. Det är även, genom överakningsfilmen samt målsägandenas och MK:s uppgifter, visat att skjutningen skedde i samband med att

²⁰⁰ Skjutningen i Gävle TR, s. 17 f.

²⁰¹ Ibid, s. 18.

gärningsmännens bil körde emot och förbi målsägandenas bil. Slutligen är det med hänsyn till omständigheterna vid händelsen och dess händelseförlopp styrkt att skotten var ämnade för MS.²⁰²

Hovrätten går vidare i sin bedömning genom att undersöka ES:s skuld. Inledningsvis konstateras att ES:s DNA har hittats i bilen samt att det av en handling från Transportstyrelsen, ett kvitto och förhöret med bilförsäljaren framgår att bilen köptes den 11 december 2021 av en person med kopplingar till G20. Bilen registrerades på LW, vilket är samma person som ES registrerade personbilen Y på då han köpte den i januari 2022. Även JB:s DNA påträffades i bilen och med hänsyn till hennes och ES:s relation knyter även denna omständighet ES till bilen.²⁰³

JB har dessutom i förhör berättat att hon var med då ES och NA tidigt på morgonen den 25 december 2021 provsköt ett vapen. Hon filmade händelsen och tog bild på ES då han poserade med vapnet. Bilden publicerades på Snapchat av användaren ”Eriko100” tillsammans med texten ”Levlat upp”. Både JB och MK har uppgett att ”Eriko100” är ES Snapchattkonto. En skärmdump av inlägget skickades i en gruppchat som hittades i MS:s telefon tillsammans med kommentarer om att ”Erik” la upp bilden. Även om mannen på bilden är maskerad konstaterar hovrätten att mannens kroppsbyggnad överensstämmer med ES:s. och att han hade på sig en jacka som ES tidigare fotograferats i. Hovrätten anser att dessa omständigheter mycket starkt talar för att ES var med vid provskjutningen och medverkade vid skottlossningen mot MS.²⁰⁴

I MK:s telefon finns det vidare en applikation som registrerar bilresor. Av en skärmdump som tagits på applikationen anser hovrätten det utrett att gärningsmannen åkt till Y-vägen direkt efter skjutningen.²⁰⁵ Vidare framgår av sms och telefonavlyssningar att ES tog kontakt med AA, BA:s far, under eftermiddagen den 25 december då han ville träffa honom och tala om något

²⁰² Skjutningen i Gävle, s. 7 f.

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Ibid, s. 8 f.

²⁰⁵ Ibid, s. 9.

viktigt samt att han hade goda nyheter som inte kunde tas per telefon. Sett i ljuset av målets utredning utgör telefonsamtalet enligt hovrätten visst stöd för att ES varit inblandad i planeringen av skjutningen, inte minst med hänsyn till att lägenheten på Y-vägen tillhör GE som är nära bekant med AA. ES:s DNA påträffades i lägenheten på Y-vägen och ES uppgav att han kom till lägenheten klockan halv tre på natten mellan den 25 och 26 december. Av inpasseringsuppgifterna framgår dock att inpasseringstaggen användes första gången kl. 18.43 den aktuella dagen, alltså i princip samtidigt som bilresan avslutats vid adressen enligt skärmdumpen från applikationen i MK:s telefon. Även IA:s och JB:s vittnesmål styrker detta. Mot denna bakgrund anser hovrätten att ES:s uppgift om när han kom till lägenheten är motbevisad.²⁰⁶

Hovrätten finner sammantaget att det är styrkt att ES deltog vid provskjutningen och att det var han som körde bilen vid skottlossningen. Det ES har uppgett ändrar inte bedömningen. Hovrätten ansluter sig vidare till tingsrättens bedömning rörande ES: uppsåt att döda både MS och MAM och att gärningen därmed ska rubriceras som försök till mord. Eftersom det rör sig om två målsägande dömer hovrätten däremot ES för två fall av försök till mord.²⁰⁷

5.2.1.4 *Illustration av bevisningens funktion i målet*

Gällande funktionen som de åberopade sms-konversationerna har haft i detta mål är svaret omfattande; de har använts för att styrka ES motivbild, för att identifiera användaren av Snapchatkontot ”Eriko100”, för att påvisa relationen mellan ES, AA och BA och därmed bland annat stödja bevistemat att ES befunnit sig i lägenheten på Y-vägen efter att skjutningen ägt rum och för att styrka händelseförloppet samt dess planering.

Det ställs endast upp ett nätverk för att illustrera rättens bedömning i målet, trots att det handlar om två målsäganden och därmed två fall av försök till mord, eftersom det däremot rör sig om en enda händelse och åtalpunkterna har undersökts i ett sammanhang i domskälen.

²⁰⁶ Skjutningen i Gävle, s. 9 f.

²⁰⁷ Ibid, s. 11.

Polisen kom till platsen efter att två personer hade ringt och uppgett att de hade sett mörklädda individer och en bil i anslutning till en adress som det ena vittnet visste om var kopplat till det så kallade Dalennätverket. På plats observerade polisen en personbil, Audin, som hade tillgripits några dagar innan. Poliserna WK och FC skulle kontrollera bilen men Audin kördes från platsen. Efter en kort stund krockades Audin i en rondell och föraren, MJM, sprang från platsen. Två minderåriga personer, AX och JX, påträffades i bilen tillsammans med ett skarpladdat vapen med tillhörande magasin samt två mobiltelefoner. Någon timme senare greps även MJM.²⁰⁹

Polisen och åklagarens teori har varit att gärningen skett inom ramen för en konflikt mellan de kriminella nätverken Nätverket Foxtrot och Dalennätverket.²¹⁰

MJM åtalades för försök till mord, grovt vapenbrott och grov vårdslöshet i trafik.²¹¹ Nedan är det endast åtalet för försök till mord som redogörs för.

5.2.2.1 Bevisning i målet

Åklagaren har som bevisning bland annat åberopat ljudfiler och filmer från händelsen tagna av JX samt skriftlig bevisning och annan bevisning i form av fotografier, brukaranalyser, brottsplatsundersökningar, beslagsprotokoll och sakkunnigutlåtanden från NFC.²¹²

I de telefoner som påträffades i Audin har det hittats chattkonversationer relaterade till händelsen. Profilen ”Hunchini”, enligt åklagaren MJM, kopplas till dessa konversationer. MJM har erkänt ägandeskapet av en annan telefon, en iPhone, när han greps. Benämningar som liknar Hunchini, som ”Huncho”, förekommer i denna telefon. En annan profil, ”Tjugi Lapp”, tillskrivs JX enligt utredningen. Båda telefonerna innehåller chattar på Signal från den 20 januari, där användarna ”Louise Gucci” och ”Hitler” medverkar i gruppchatten ”Vart ska vi kliva”²¹³. Meddelanden i denna grupp inkluderar frågor till

²⁰⁹ Skjutningen i Johanneshov TR, s. 9.

²¹⁰ Ibid, s. 10.

²¹¹ Ibid, s. 4 f.

²¹² Ibid, s. 9.

²¹³ Hädanefter ”gruppchatten”.

Hunchini om hans närvaro i Södertälje, instruktioner om vart han ska åka och vad han ska göra. Diskussionen inkluderar även detaljer om vapen, läggande till en person i gruppen och information om hur man identifierar rätt dörr. Bilder på vapen och troliga instruktioner om användningen skickas också. En separat chatt mellan Hunchini och Louise Gucci inkluderar uppmaningar att skjuta och instruktioner att hålla sig i bilen. Ytterligare chattar mellan Hunchini och Tjugi Lapp, Tjugi Lapp och Hitler samt Hunchini och Hitler avslöjar instruktioner om vapenhantering genom ljud- och mediefiler.²¹⁴

Den tilltalade, MJM, har hörts över åtalet och uppgav bland annat följande. Han känner till gruppchatten ”Vart ska vi Kliva”. Han vill inte svara på om han är personen bakom användarkontot ”Hunchini” eller på om han har deltagit i chatten. Han har kanske ett konto på applikationen Signal och har förmodligen deltagit i någon chatt, men är osäker på om han chattade den 20 januari. Den Iphone som han hade på sig när han greps är hans men han vill inte svara på om Samsungen är hans. Han uppger att han nog står för ungefär hälften av telefonens användning under dagen den 20 januari, men att telefonen även användes av andra personer. Han körde Audin för att hämta ”en grej”. Han ville inte uppge vad det var han hämtade och minns inte om han sett meddelandet om ”vapen”. Han trodde först att hans uppdrag endast bestod av att frakta de föremål han hade hämtat i Södertälje från en plats till en annan. När han senare fick reda på att det skulle skjutas mot en dörr trodde han att avsikten bara var att skrämmas. Han har inte chattat med Tjugi Lapp och chattade heller inte med någon när han suttit i bilen och väntat på JX och AX.²¹⁵

Förhör har hållits med AX och JX enligt 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Enligt AX och JX befann de sig i Jordbro när de blev hotade av föraren i en Audi, beväpnad med ett vapen. Föraren tvingade dem att kliva in i bilen, hotades med att skjuta dem och deras familjer om de inte sköt mot en dörr eller ett fönster. JX uppgifter kring detta har däremot varierat. Föraren, som både JX och AX tror hade en Samsung-telefon, gjorde vapnet funktionsdugligt och instruerade dem om målet samt

²¹⁴ Skjutningen i Johanneshov TR, s. 10–14.

²¹⁵ Ibid, s. 11, 18–20.

vilken dörr de skulle skjuta mot. Trots flera försök att avfyra vapnet fungerade det inte som förväntat. Båda återvände till föraren och fick order att försöka igen. JX fick under bilfärden instruktioner att ladda ner applikationen Signal och gjorde detta. Han kallade sig Tjugi Lapp på Signal och fick instruktioner kring vart det skulle åka och liknande av någon med namnet ”Hurachichi” eller något liknande. Han tror att det var föraren som var den personen.²¹⁶

Målsägande JL har hörts och uppgav bland annat följande. Han och hans fru var ensamma hemma den 20 januari och märkte inte något annorlunda eller konstigt. Strax före kl. 20:00 ringde deras barn till dem och berättade att det hade varit en skottlossning på deras adress. Han och hans fru vågade inte vara kvar på adressen och åkte till en dotter. Han tror att skjutningen var kopplad till hans son baserat på det umgänge som sonen haft samt på information som uppkommit i exempelvis Flashback.²¹⁷

Vittnesförhör har hållits med bland annat poliserna WK och FC, IT-forensikern VJ och forensikern vid NFC:s vapengrupp NH. NH har granskat vapenhanteringen som framgår av filminspelning och uppgav bland annat att det av filmen ser ut som att skytten vidtar korrekta och nödvändiga åtgärder för att kunna avfyra vapnet.²¹⁸

5.2.2.2 *Tingsrättens bedömning*

Tingsrätten inleder sin bedömning med att konstatera att det, med hänsyn till utredningen i målet, är styrkt att MJM var brukaren av användarnamnet Hunchini, även om det kan hända att han kan ha lånat ut telefonen till någon annan.²¹⁹ Vidare bedömer tingsrätten att det av MJM:s uppgifter och av gruppchatten indirekt framgår att MJM den aktuella dagen hämtade vapnet från Södertälje och att han tog med den med sig i Audin, inledningsvis till Jordbro. Det bedöms även framgå att han visste vad han hämtade.²²⁰

²¹⁶ Skjutningen i Johanneshov TR, s. 20–24.

²¹⁷ Ibid, s. 16 ff.

²¹⁸ Ibid, s. 15.

²¹⁹ Ibid, s. 12.

²²⁰ Ibid, s. 15.

Gällande AX och JX utsagor gör rätten bedömningen att de måste bedömas med försiktighet och uppmärksamhet på möjliga felkällor efter som att inspelade förhör, samt förhör med medmisstänkta, generellt sett har ett lägre bevisvärde än förhör inför rätten. Denna försiktighet betonas särskilt med hänsyn till att AX och JX inte varit häktade och alltså haft obegränsade möjligheter till kontakter med omvärlden. Särskild uppmärksamhet riktas mot JX:s uppgifter om att de tvingades in i bilen genom hot först har kommit upp i ett andra förhör med honom. AX har även nämnt att han har pratat med en person som i sin tur pratat med JX. Trots detta konstaterar rätten att AX:s och JX:s uppgifter inte tyder på att de har pratat ihop sig i någon större grad. Deras berättelser vinner dessutom till stor del stöd av åklagarens utredning och deras uppgifter om händelseförloppet har framstått som trovärdiga.²²¹

Av AX:s och JX:s uppgifter samt MJM:s egna uppgifter, som i dessa delar enligt rätten får starkt stöd av chattkonversationerna, framgår att MJM:s hade i uppdrag att transportera utförare och vapen till en adress där JL bodde. Det är även utrett, med hänsyn till MJM:s utsaga och av chattkonversationen mellan Hunchini och Louise Gucci, att han i vart fall när de var framme på adressen förstod att det skulle skjutas mot en dörr. Vidare bedöms det vara tydligt att AX och JX har använts för att utföra skjutningen och att de löpande har informerats och instruerats kring hur detta ska ske. Det är styrkt att MJM har spelat en viktig och nödvändig roll även i detta skeende. Med hänsyn till detta drar tingsrätten slutsatsen att MJM ska dömas som medgärningsman till gärningen.²²²

Tingsrätten går vidare i sin bedömning genom att först konstatera att försökspunkten i vart fall har uppnåtts då försök inleddes att avfira vapnet. I och med att vapnet inte fungerade fanns däremot ingen fara för att målsägandena skulle komma till skada, men denna fara uteslöts endast genom tillfälliga omständigheter. De försökte få vapnet i brukbart skick och det framgår av vapenundersökningen att detta hade varit möjligt. Det sagda innebär enligt tingsrätten att det i vart fall har varit fråga om ett straffbart försök. Vidare bedöms MJM

²²¹ Skjutningen i Johanneshov TR, s. 27 f.

²²² Ibid, s. 28.

i vart fall haft likgiltighetsuppsåt i förhållande till att JL och JRL skulle dödas. MJM döms därmed för försök till mord.²²³

5.2.2.3 *Hovrättens bedömning*

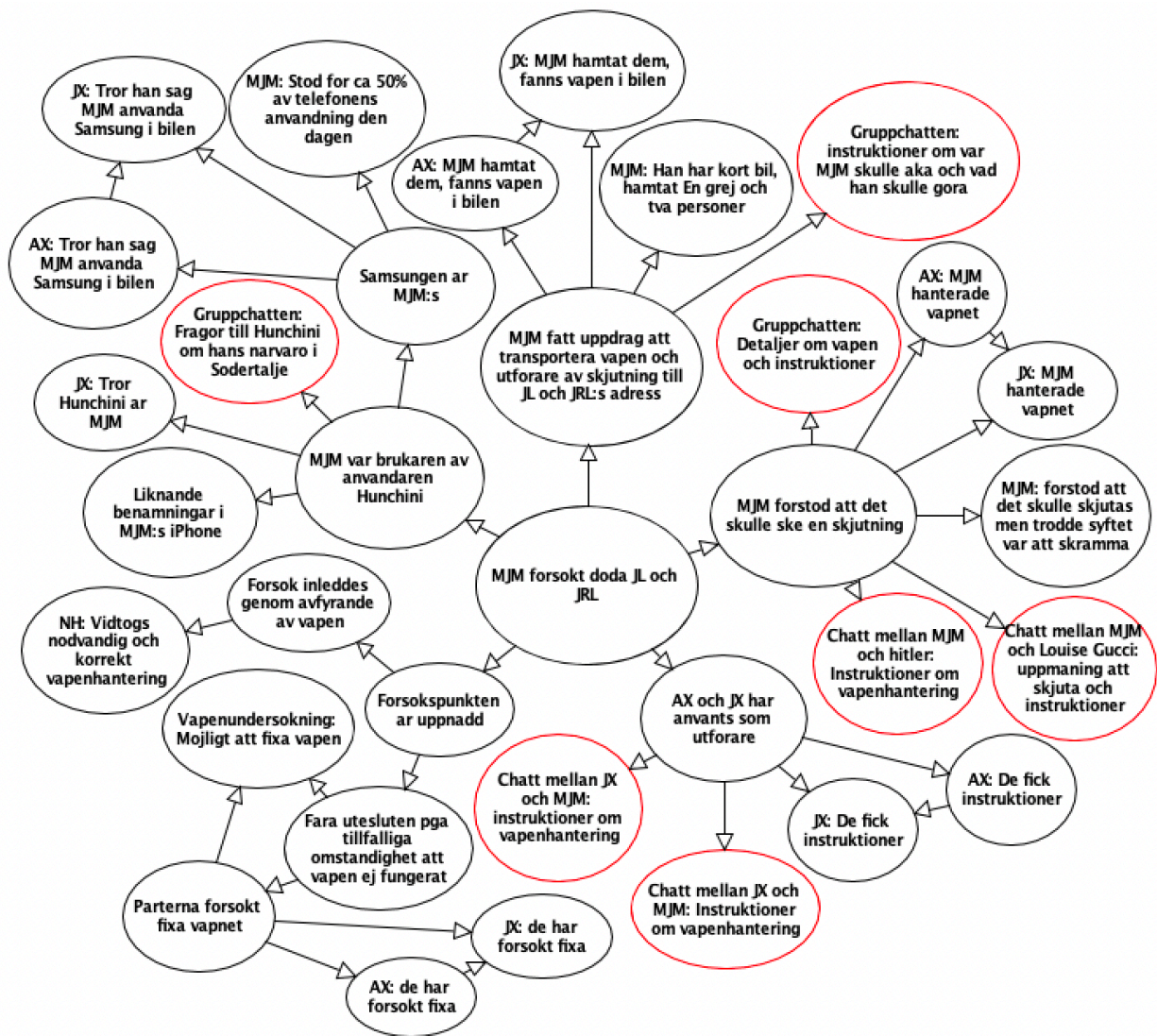
Hovrätten delar tingsrättens bedömning beträffande vad som är utrett i målet och hur gärningen ska rubriceras. Tingsrättens dom fastställs därför i alla delar.²²⁴

5.2.2.4 *Illustration av bevisningens funktion i målet*

Som bevisning i målet har, förutom parternas utsagor, chattmeddelanden haft en stor roll. Meddelandena har använts för att bland annat utreda rollfördelningen i målet och för att styrka vad den tilltalade visste om angående uppdraget. En annan anmärkningsvärd funktion som chattmeddelandena haft är att informationen kring var MJM har befunnit sig vid en tidpunkt har kunnat användas för att kunna styrka att han de facto är Hunchini. Även i detta mål ställs det endast upp ett nätverk trots att det är två fall av försök till mord, eftersom det rör sig om en enda händelse.

²²³ Skjutningen i Johanneshov TR, s. 28–30.

²²⁴ Skjutningen i Johanneshov, s. 5.

5.2.3 Skjutningen i Enskededalen

Åtalet omfattar i huvudsak tre olika händelser dagarna efter varandra den 20, 21 respektive 22 januari 2023: en skjutning den 20 januari då 15 skott avfyrades med ett automatvapen mot en lägenhetsdörr i ett bostadshus utan att någon kom till skada fysiskt, en skjutning med ett automatvapen den 21 januari i Enskededalen mot målsäganden DD som lyckades undkomma utan fysiska skador och förberedelse av en skjutning den 22 januari mot okänd person som avbröts på grund av ett polisingripande. Samtliga händelser har enligt åklagaren skett i enlighet med uppdrag och instruktioner som lämnats till utförarna via chattar och samtal från en brottstelefon av alias *Louise Gucci*. Åklagaren har påstått att IB är Louise Gucci. Gemensamt för målen är även

att det är unga personer som fått i uppdrag att utföra skjutningar i den våldsvåg som drabbat Stockholm sedan årsskiftet mellan rivaliserande kriminella nätverk.²²⁵ Nedan redogörelse omfattar endast skjutningen den 21 januari 2023.

Den 21 januari 2023 skedde det en skjutning i Enskededalen. Två underåriga hade fått i uppdrag att skjuta någon som genom märkeskläder av visst slag såg ut att tillhöra ett kriminellt nätverk. De hittade en person på gatan som de förföljde och en av parterna sköt mot personen med automatvapen. Under efterföljandet kom det order från uppdragsgivaren om att bland annat ”wakkaa någon snabbt”, det vill säga döda någon.²²⁶ Målsäganden, DD, lyckades undkomma fysiska skador och tog skydd i en ICA-butik. Det var flera vittnen på plats, varav ett vittne filmade händelsen och ett vittne ringde polisen och lämnade registreringsnumret på den bil som två mörkklädda personer kommit till platsen med en stund innan. Bilen kunde stannas av polis och i denna satt AH, MA och AS. AH satt på förarplatsen. I bilen påträffades även en mobiltelefon, en väska, ett vapen, en jacka och en mössa, buff och handskar. AH har vidgått att han hade fått i uppdrag att köra bilen och hämta väskan som hittades i bilen. Vid gripandet påträffades AS:s, MA:s och AH:s mobiltelefoner. Parterna har vidgått att de använt sina mobiltelefoner och att de har de användarnamn som åklagaren påstått.²²⁷

Målet innefattar utöver åtalet för försök till mord, även åtal för anstiftan av förberedelse till mord, anstiftan av försök till mord, anstiftan av grovt vapenbrott, grovt vapenbrott, medhjälp till förberedelse till mord, medhjälp till försök till mord, misshandel, narkotikabrott, olaga hot, olovlig körning, skadegörelse, vårdslöshet i trafik. Följande redogörelse kommer endast att behandla åtalspunkt 1 från stämningsansökan 2023-05-09. Målet involverar sex tilltalade personer, men endast åtalen rörande de tilltalade MA och AS kommer att redogöras för.²²⁸

²²⁵ Södertörns tingsrätts dom den 27 juni 2023, mål nr B 17392–22 m.fl., hädanefter ”Skjutningen i Enskededalen TR”, s. 28.

²²⁶ Skjutningen i Enskededalen, s. 6.

²²⁷ Skjutningen i Enskededalen TR, s. 41.

²²⁸ Ibid, s. 18–25.

5.2.3.1 *Bevisning i målet*

De tilltalade IB, AH, AS och MA har hörts. MA har valt att inte yttra sig vid huvudförhandlingen och inte svara på några frågor. AS har bestritt att han var på plats i Enskededalen och lämnat uppgifter om var han var den aktuella dagen. Han har även berättat att det inte var han som deltagit i chattar som åklagaren åberopat och han har inte kunnat bekräfta att "A.S." är hans alias på applikationen Signal. IB har berättat att han inte känner de övriga tilltalade samt att han inte närmare minns vad han gjorde den 21 januari men att det är möjligt att han umgicks med Louise Gucci den dagen.²²⁹ AH har bland annat anfört följande. Han känner inte de andra tilltalade sedan tidigare utan fick helt enkelt ett uppdrag att köra och tackade ja eftersom han behövde pengar. Han visste inte att det fanns ett vapen i väskan. Han åkte sedan till adressen X enligt sina instruktioner och trodde att han skulle lämna väskan där, men två personer sa att de skulle med honom i bilen. Någon av personerna hade kontakt med en person som sa att de skulle åka till plats Y. De pratade inte om vad som skulle hända. Han skulle skjutsa dem till plats Y och vänta på att de kom tillbaka. Han såg att en av personerna höll ett vapen utanför bilen men visste inte att det var ett riktigt vapen eller att de skulle skjuta någon – kanske hota eller misshandla någon. Han ställde inga frågor och hade ingen kontakt med personerna sedan de lämnade bilen. Han hade kontakt med Louise Gucci men visste inte vem det var. Det var redan för sent när han såg vapnet utanför bilen och han valde därför att stanna kvar. Han mindes inte hur killarna var klädda och såg inte att de bytte jackor. Han fick pengar för körningen och förstod att något skulle hända, men inte något grovt.²³⁰

Vittnena PR och RS hördes även. PR berättade att han såg två mörkklädda och maskerade personer, som såg ut att vara runt 16-årsåldern, lämna en röd skåpbil. Det var en tredje svartklädd och maskerad person som satt kvar i skåpbilen. Han blev misstänksam och tog därför registreringsnumret på bilen som han sedan gav till polis. Han såg sedan personerna komma tillbaka till bilen och sedan gå in i området igen. Kort därefter hörde han mellan 5 och 7

²²⁹ Skjutningen i Enskededalen, s. 48.

²³⁰ Skjutningen i Enskededalen TR, s. 41 f.

skott med någon sekunds mellanrum. RS uppgav att hon hörde skott och såg två mörklädda personer springa efter en tredje person med vapen riktat mot personen, varför hon bestämde sig för att filma händelsen. Av filmen kan man se DD springa med två mörklädda och maskerade personer efter sig. Den ena personen håller ett vapen framför sig och den andra personen springer strax bakom. Det finns inget i filmen som motsäger att det skulle kunna vara AS och MA.²³¹

Av övervakningsfilm framgår vidare att två mörklädda personer som verkar vara i tonåren går tillsammans över torget i centrumet vid kl. 15:01.²³²

Av brottsplatsundersökningarna och analyser från NFC framgår att sju patroner som påträffats på brottsplatsen kommer från vapnet som hittades i bilen. Vidare stödjer DNA-analyser och tändsatspartiklar på de beslagtagna kläderna och de involverades händer att AS och MA deltagit vid skjutningen.²³³

5.2.3.2 *Tingsrättens bedömning*

Tingsrätten bedömer att det är klarlagt att AH har lämnat två personer i plats Y med ett automatvapen som han har försett dem med, att han varit involverad i hur de ska använda vapnet och att han väntat på dem för att köra dem därifrån när de fullgjort sitt uppdrag.²³⁴

Gällande AS:s och MK:s ansvar gör tingsrätten följande bedömning. Den omständighet att AH, AS och MA stoppades av polis kort efter skjutningen, i den bil som iakttagits av vittnet PR i Enskededalen i samband med skjutningen och med det vapen som bevisligen användes vid skjutningen talar starkt för deras delaktighet. Även AH:s uppgifter, analysen över de tilltalades mobilers mastuppkopplingar, filmerna och de beslagtagna jackorna ger starkt stöd för åtalet mot AS och MA. Dessa omständigheter i samband bankkort och foto

²³¹ Skjutningen i Enskededalen TR, s. 42 f.

²³² Ibid, s. 43.

²³³ Ibid, s. 43 f.

²³⁴ Ibid, s. 44.

på AS i en av jackorna ger ett starkt stöd för att det är AS som håller i vapnet.²³⁵

Tingsrätten går vidare med att göra en bevisvärdering av chattkonversationerna som åberopas i målet. AS har visserligen uppgett att det inte var han som deltagit i de åberopade chattarna, men med hänsyn till att AS inte kunnat förklara hur någon annan skulle kunna ligga bakom chattarna lämnar tingsrätten hans invändning utan avseende. Försvaret har vidare begärt att bevisning avseende chattkonversationerna ska avvisas med hänvisning till att de strider mot Europakonventionens artikel 6 att åberopa dessa då polisen hade bett om inloggningskoder till telefonerna innan de biträdde av försvarare och utan att de informerats om att de inte hade någon skyldighet att lämna ut koderna. Chattarna har däremot enligt tingsrätten trots kränkningen ett visst bevisvärde, men måste bedömas med försiktighet.²³⁶ Av AS:s chattkonversationer och MA:s chattkonversationer framgår sammanfattningsvis att både AS och MA hade kontakter med andra tilltalade i målet om olika kommande och önskade uppdrag i form av skjutningar. Det framgår tydligt att de väntar på uppdrag och berättar om uppdrag för andra. Det framgår vidare att AS har haft direkt kontakt med Louise Gucci som ger honom uppdraget att döda någon i plats Y och vägleder honom innan, under och efter skjutningen då han uppmanar honom att se till att någon dödas. Fortsättningsvis hade MA dagen innan händelsen sökt uppdrag och han och AS hade kontakt samma dag. Slutligen framgår av AS:s chatt med annan att MA ska vara med honom vis uppdraget. Chattkonversationerna ger därmed stöd för åtalet och att de tilltalade har de roller som åklagaren gjort gällande.²³⁷

Tingsrätten finner det därmed bland annat styrkt att AS och MA tillsammans letat efter en lämplig måltavla och därefter jagat DD varefter AS skjutit flera skott mot DD med ett automatvapen. Fara för att DD skulle träffas av någon av skotten har varit överhängande. MA och AS har alltså agerat tillsammans och i samförstånd och försökt döda DD. Rätten anser att MA:s och AS:s

²³⁵ Skjutningen i Enskededalen TR, s. 44 f.

²³⁶ Ibid, s. 45.

²³⁷ Ibid, s. 45 ff.

uppgifter inte påverkar bevisvärdet av åklagarens bevisning. MA och AS döms således för försök till mord.²³⁸

5.2.3.3 *Hovrättens bedömning*

MA överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle frikänna honom från försök till mord. Åklagaren yrkade istället att hovrätten skulle skärpa påföljden för MA. Hovrätten håller sina domskäl gällande åtalspunkten för försök till mord kortfattade och skriver att de delar tingsrättens bedömning i fråga om skuld, rubricering, grad av medverkan, konkurrens, skadestånd och påföljd och ändrar därför inte tingsrättens dom.²³⁹

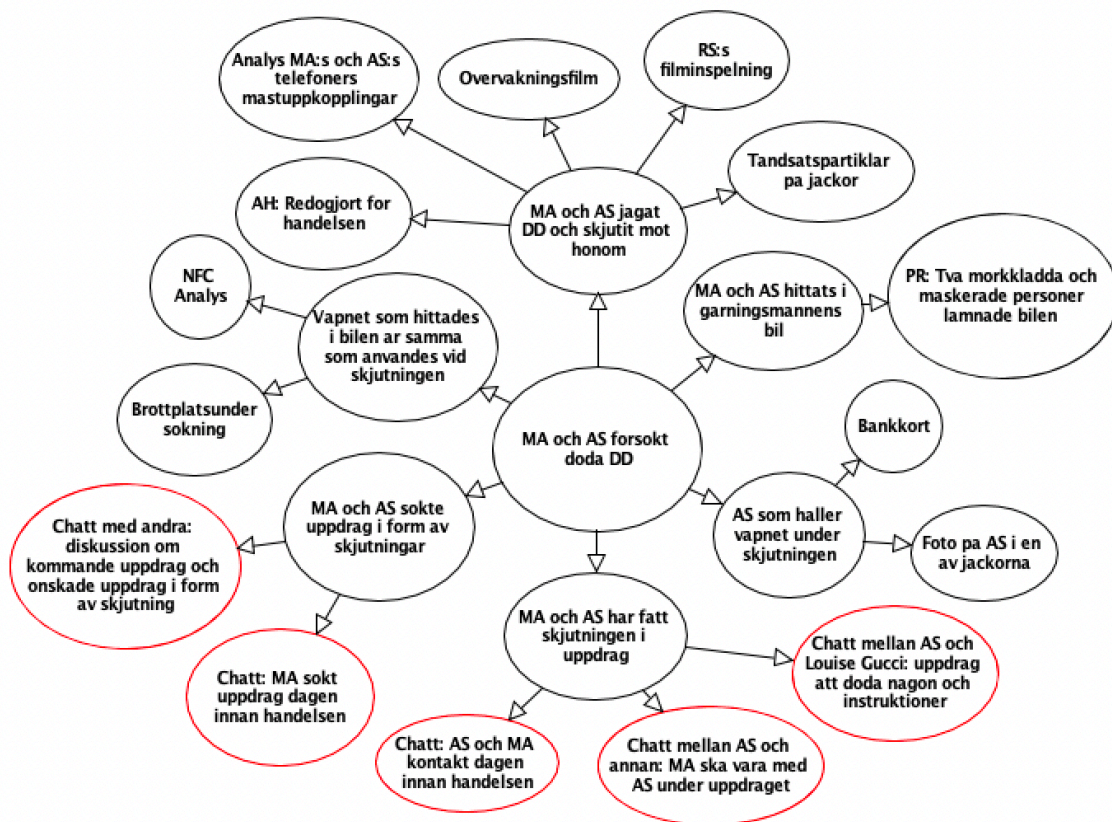
5.2.3.4 *Illustration av bevisningens funktion i målet*

Rätten har satt särskilt fokus på bevisvärdet av chattarna som åberopas i målet och redogör för dessa noggrant i sina domskäl. Genom att göra en bedömning har tingsrätten kunnat dra flera slutsatser med hjälp av chattarna, bland annat att: AS och MA haft kontakter med de andra tilltalade i målet och önskade uppdrag i form av skjutningar, att de väntar på sådana uppdrag och berättar om uppdrag för andra, att AS haft omfattande direkt kontakt med uppdragsgivaren Louise Gucci som har gett honom detaljerade instruktioner om skjutningen, att MA dagen innan händelsen söker uppdrag och att han har kontakt med AS samma dag, att AS har berättat för någon annan att MA skulle vara med honom vid uppdraget.

Gällande det nedan redovisade nätverket är det av vikt att notera att det vanligtvis hade behövts flera nätverk för att undersöka varje tilltalad persons skuld. Eftersom rätten i sina domskäl gör en samlad bedömning för både AS och MA i ett sammanhang så görs det däremot endast ett nätverk för att spegla detta korrekt.

²³⁸ Skjutningen i Enskededalen TR, s. 47 ff.

²³⁹ Skjutningen i Enskededalen, s. 7 f.

6 Analys

6.1 Bevisvärdering av chattmeddelanden i mål om sexualbrott och brottslighet inom kriminella nätverk

6.1.1 Karakteristiska egenskaper hos chattmeddelanden som bevisning

Inledningsvis kan nämnas att det vid en analys kring användningen av chattmeddelanden som bevis i brottmål är tydligt varför sådan bevisning anses utgöra indicium. Trots avsaknaden av en exakt definition begreppet, belyses förhållandet tydligt genom de nätverk som konstrueras för varje rättsfall som presenteras i uppsatsen. Chattmeddelandena används för att understödja specifika bevistema, vilka i sin tur stärker det övergripande temat, nämligen gärningsbeskrivningen. Detta illustreras i samtliga presenterade rättsfall. I exempelvis Skjutningen i Gävle har olika chattmeddelanden använts för att styrka bevisteman att ES hade hämndmotiv att döda MS, att ES planerat en plats att fly till efter skjutningen och att ES provsköt vapnet.

Det kan däremot tänkas att chattmeddelanden kan utgöra direkt bevisning i situationer där de omedelbart och tydligt stödjer den påstådda händelsen eller ett påstått faktum utan att man behöver dra några ytterligare slutsatser. Exempel på sådana situationer kan vara då ett meddelande innehåller ett direkt erkännande av att en person har begått ett brott, en tydlig överenskommelse eller avtal om att genomföra en olaglig handling eller då det förekommer tydlig identifierande information om en misstänkt person där personens handling omedelbart dokumenteras och rapporteras. I Skjutningen i Johanneshov framkommer det av chattmeddelanden att det har gjorts ett avtal mellan utförarna JX och AX och uppdragsgivarna Hunchini, Louise Gucci och Hitler, att MJM är personen bakom användaren Hunchini och att vissa delar av händelseförloppet har dokumenterats i realtid. Däremot är detta inte något som har framgått direkt utan det har krävts att vissa egna slutsatser dras för att nå

slutsatserna och meddelanden i detta fall omfattas alltså inte av de situationer då det kan röra sig om direkt bevisning.

I detta sammanhang är det även värt att nämna det Dahlman sagt om distinktionen mellan direkt och indirekt bevisning, nämligen att den inte är hållbar då den inte tar hänsyn till de mellanliggande antaganden som alltid närvarar i bevisningen. Detta sammanhang illustreras av ovan resonemang kring bevisningen i Skjutningen i Johanneshov. Trots att det kan tänkas att chattmeddelanden utgör direkt bevisning i vissa fall är det tydligt att beviset oftast stödjer ett deltema eller är behäftat med antaganden. Även i målet Den sovande flickvännen görs detta tydligt. I målet hade RL skrivit att han ”pillat” på målsäganden och tingsrätten tolkade detta som att han syftat på beröringen av NN2:s kön och att detta därmed stödjer åtalet. Även om rätten tolkade meddelandet på ett korrekt vis, vilket jag ifrågasätter, skulle det ändå inte utgöra direkt bevisning. Om man ska bedöma att meddelandet stödjer åtalet så grundas stödet på antagandet att beröringen av NN2 var emot hennes vilja. Detta innebär att meddelandet snarare skulle stödja deltemat *att* ett sexuellt umgänge har skett, men inte att det skett utan samtycke.

Ett annat sätt att kategorisera chattmeddelanden är genom att bedöma huruvida det utgör kausal bevisning, spår, eller icke-kausal bevisning, betingelser. Ett bevis anses vara ett spår om det är orsakat av bevistemat och en betingelse om bevisfaktumet utgör en möjlig orsak till bevistemat. Chattmeddelanden bör enligt denna definition huvudsakligen anses utgöra spår. I Våldtäkten i Kloster Pub skrev målsäganden ett meddelande till sin vän att hon har blivit våldtagen och bevisfaktumet orsakades alltså av bevistemat. Samma sak gäller Den sovande flickvännen; om meddelandet om att RL ”pillat” på NN2 ska tolkas i enlighet med tingsrätten så är det uppenbart att meddelandet orsakades av den aktuella händelsen som utreds.

Även vid denna distinktion finns det däremot situationer då chattmeddelanden skulle kunna tänkas tillhöra den andra kategorin, betingelsebevisning. I Övernattningen åberopas ett meddelande där MGDD hade skrivit till SEB att de inte skulle ha sex om han skulle vara hemma hos henne. Detta meddelande

utgör en indikation på MGDD:s vilja och gränser och det är bland annat genom detta som SEB bedömdes vara oaktsam. I detta fall är det alltså bevisfaktumet som orsakar bevistemat; genom att ignorera MGDD:s tydliga uttryck för sina gränser i meddelandet visar SEB en brist på respekt för hennes vilja. Det är denna brist på hänsyn som utgör kärnan i den grova oaktsamheten och som rättfärdigar bedömningen baserat på det presenterade meddelandet. Vidare kan även meddelanden om den tilltalades motiv att begå ett brott klassificeras som betingelsebevisning. I Skjutningen i Johanneshov finns det chattmeddelanden som stödjer att ES hade hämndmotiv att döda MS. Även detta är en situation då bevisfaktumet inte orsakats av bevistemat. Ett annat exempel på betingelsebevisning kan vara när chattmeddelanden inte bara ger en indikation på motiv utan direkt motiverar eller driver en brottslig handling. Om meddelanden förolämpar eller kränker någon och detta leder till en handling av våld eller brott, kan dessa meddelanden betraktas som betingelsebevis eftersom det kan ha orsakat bevistemat. Det finns i denna uppsats däremot inte ett exempel på en sådan situation.

I vissa fall är en sådan kategorisering av chattmeddelanden utmanande, särskilt i jämförelse med fysiska spår av brottsliga gärningar. Traditionellt sett associeras kausal bevisning med en klar orsaksvetkan från gärningen till bevisfaktumet, där det senare är en direkt konsekvens av det förra. Denna linjära relation blir dock komplicerad när det gäller digitala meddelanden, särskilt om de uppstår före själva gärningen. I Skjutningen i Johanneshov åberopas exempelvis chattmeddelanden kort före skjutningen och i detta fall blir den tidsmässiga aspekten avgörande. Eftersom orsaksförhållanden normalt sett pekar framåt i tiden, blir det problematiskt att klassificera ett meddelande som en direkt konsekvens av en handling som ännu inte har inträffat. Här belyses behovet av att omdefiniera begreppet "gärning" och att sträcka det över hela händelseförloppet i vilket brottet planeras och realiseras. Genom att utvidga bevistemat till att inkludera hela brottsplanens realisering och inte endast själva skjutögonblicket kan chattmeddelandet klassificeras som kausalt. Detta eftersom det orsakas av hela processen, även om det sändes före den konkreta skjutningen. På så vis skulle chattmeddelanden som relaterar till planeringen av en brottslig handling, exemplifierat i fall som Skjutningen i Gävle,

Skjutningen i Johanneshov och Skjutningen i Enskededalen, kunna betraktas som kausal bevisning.

6.1.2 Funktionen av chattmeddelanden som bevisning i förhållande till bevisteman

Faktorer som bör kunna påverka beviskraften av meddelandet i förhållande till gärningsbeskrivningen är sannolikt vem det är som skickat eller tagit emot meddelandet, vilket tema det stödjer samt i vilket kontext det skickades. På grund av att rätten i sina domskäl sällan har en detaljerad redogörelse kring bevisningen, än mindre för chattmeddelanden, är det svårt att dra en slutsats om vilka specifika faktorer som påverkar bedömningen. Däremot kan vissa mönster uppmärksammas rörande funktionen som bevisningen har i respektive brottstyp.

6.1.2.1 *Chattmeddelanden som stödbevisning*

Som tidigare påpekat i uppsatsen utgör målsägandens utsaga och stödbevisning huvudkomponenterna i bevisningen vid sexualbrottsmål. Stödbevisningen omfattar vanligtvis bevisning om målsägandens efterföljande beteende eller en återberättelse av det målsäganden har berättat om händelsen. Sådan typ av bevisning kan ta sig form av både vittnesutsagor och chattmeddelanden och används för att indirekt stödja målsägandens utsaga. Detta illustreras i Övernattningen och Våldtäkten i Kloster Pub där vittnesutsagor som behandlade respektive målsägandes sinnesstämning bedömdes stödja dennes utsaga.

I jämförelsen mellan sexualbrottsmål och brott inom kriminella nätverk framträder en tydlig differentiering i bevisvärderingen. Sådan typ av bevisning, särskilt vittnesmål, framstår som potentiellt mindre tillräcklig för en fällande dom i andra typer av mål än i sexualbrottsmål. Denna slutsats dras genom att observera den betydligt mindre kvantiteten av bevisning i sexualbrottsmål jämfört med brott inom kriminella nätverk. Förvisso har instanserna i samtliga presenterade mål rörande brottslighet i kriminella nätverk varit eniga i sina bedömningar, varför det är svårt att fastställa vad som motsvarar den lägsta gränsen för beviskravet. Däremot tenderar vittnesutsagor som åberopas

i denna typ av mål att komma från objektiva personer som inte har någon personlig relation till parterna och som direkt har observerat händelsen eller haft kontakt med de tilltalade. I motsats härtill brukar vittnesmålen i sexualbrottsmål ofta vara andrahandsuppgifter och komma från personer med nära relationer till målsäganden.

Frånvaron av personliga relationer är även något som förekommer i chattmeddelanden. Trots att parterna i mål om nätvärksbrottslighet deltar i kommunikation och kan tillhöra samma grupperingar eller gäng innebär det inte nödvändigtvis en nära personlig anknytning. Denna avsaknad av personliga relationer beror troligtvis på att lojaliteterna gentemot gängen är mindre fasta än tidigare och på att grupperingarna ofta anlitar externa individer för uppdrag, där motivationen främst är ekonomisk. I sexualbrottsmål har vittnen som stödjer målsägandens utsaga vanligtvis en nära relation till denne. Generellt sett bör frånvaron av en personlig relation mellan aktörerna i ett mål tala för att bevisning som härrör från dessa aktörer har större tyngd. Den nämnda observationen stöder således tesen att bevisning i form av chattmeddelanden och vittnesmål kan anses vara mer effektiv i brottmål som involverar kriminella nätverk jämfört med situationer som rör sexualbrott. Trots detta används vittnesmålen i mål om brottslighet inom kriminella nätverk tillsammans med annan bevisning som ett kompletterande stöd för delteman medan det i sexualbrottsmål utgör grundläggande element och tillsammans med en trovärdig målsägandeutsaga anses tillräcklig för att motivera en fällande dom.

Exemplet från Skjutningen i Enskededalen visar hur vittnesmål och chattmeddelanden, tillsammans med andra bevis, används för att stödja temat att MA och AS jagat och skjutit mot DD. I fallet Övernattningen var sådan typ av bevisning för sig själv tillräcklig för en fällande dom och SEB dömdes därav för oaktsam våldtäkt. I målet verkar kombinationen av den indirekta bevisningen ha konstituerat ett direkt bevisstöd och den strukturala bevisningen har varit tillräcklig för en fällande dom. Slutsatsen som kan dras är antingen att sådan typ av bevisning felaktigt värderas högre i sexualbrottsmål jämfört med andra typer av mål eller att beviskravet är lägre för sexualbrottsmål.

Denna observation betonar en potentiell differentiering i rättspraxis beroende på brottstyp och är vidare behäftad med risker för rättssäkerheten.

En förklaring till att stödbevisning i sexualbrottsmål verkar ha en högre beviskraft än i andra typer av mål är att de bekräftar konsekvens i målsägandens berättelse. Detta resonemang grundar sig på antagandet att en utsaga är mer trovärdig om den förblir konstant. Argumentet framhävs exempelvis i fallet Den sovande flickvännen, där målsägandens trovärdighet bedömdes med avseende på dess konsekvens. Däremot visar sakkunnig analys att det saknas vetenskapligt stöd för att betrakta bristande konsekvens som ett pålitlighets-kriterium. Att tilldela ett bevis högre bevisvärde med detta argument är därför problematiskt och bristfälligt. Trots detta finns det ett mönster av att sådan typ av bevisning värderas högt i sexualbrottsmål, både om det rör sig om chattmeddelanden eller vittnesutsagor.

När det gäller bevisning om målsägandens efterföljande beteende anses detta kunna stödja att målsäganden i ett mål har blivit utsatt för en brottslig gärning, i dessa fall våldtäkt. Däremot är även detta argument behäftat med antagande, inklusive att målsäganden har agerat ärligt och inte manipulerat sina känslor inför vittnet, samt att vittnet korrekt har uppfattat målsägandens emotionella tillstånd. Risken för att vittnet kan ha misstolkat tillståndet blir desto större när interaktionen sker via chatt, dels då möjligheten för manipulation är större, dels då känslor är svåra att kommunicera och tolka över text. Förvisso kan det vara så att målsäganden faktiskt varit nedstämd och att vittnet har tolkat detta korrekt, men detta behöver inte nödvändigtvis indikera att en våldtäkt har inträffat; målsäganden kan ha varit nedstämd av andra anledningar. Även om sådan typ av bevisning till viss del stödjer åtalet, bör stödet bedömas vara begränsat och därmed otillräckligt för att motivera en fällande dom.

En annan förklaring till varför det verkar kräva mindre bevisning i sexualbrottsmål än i kriminellt nätverksbrottsmål är att beviskravet i den förstnämnda brottstypen är lägre än det senare. Denna observation öppnar upp för en djupare reflektion kring beviskravets roll och konsekvenserna för

rättssystemet. Om det faktiskt finns en skillnad i beviskravet mellan dessa två brottskategorier, bortom den rent upplevda skillnaden, reser det viktiga frågor om rättssäkerhet och grundläggande rättsprinciper. Om beviskravet i sexualbrottsmål är lägre, riskerar detta att underminera oskuldspresumtionen och utsätta de tilltalade för en större börda när det gäller att försvara sin oskuld. Dessutom kan en sådan diskrepans ge upphov till frågor om likabehandling inför lagen. Om olika brottstyper behandlas med olika beviskrav kan det skapa en snedvriden uppfattning om rättssystemets objektivitet och opartiskhet. Detta kan leda till ett förlorat förtroende från allmänheten, orättvisa domar och en obalans i rättssystemet.

Samtidigt kan en lägre bevisningströskel i sexualbrottsmål vara ett resultat av den komplexa och ofta subtila naturen hos dessa brott. Många sexualbrott äger rum i privata och svåröverskådliga situationer, vilket gör det svårt att samla bevis på samma sätt som i mer synliga och konkreta brott, exempelvis kriminell nätverksbrottslighet. Det kan därför argumenteras för att beviskravet behöver anpassas för att beakta de unika utmaningar som kommer med sexualbrottsmål. Om så är fallet är det däremot essentiellt att domstolarna är transparenta om detta i linje med de krav som ställs på domskälen för att upprätthålla rättssäkerheten och ge de inblandade parterna möjlighet att förstå och utvärdera domstolens bedömning. En öppen diskussion om beviskravets roll och dess eventuella differentiering mellan olika brottstyper kan bidra till att skapa ett rättssystem som inte bara är effektivt men också uppfattas som rättvist och respektfullt gentemot oskuldspresumtionen.

Av Den sovande flickvännen kan viss vägledning återfinnas kring den lägsta gränsen för beviskravet med hänsyn till denna typ av stödbevisning. I målet åberopade åklagaren flera vittnen som återberättade målsägandens historia. Däremot framgick det att fyra av de fem åberopade vittnena inte hade fått höra om de påstådda händelserna förrän efter det att RL greps. Det femte vittnet hade visserligen hört historien tidigare, men dess utsaga hade tidsmässiga avvikelser och betraktades därför som bristfällig. Dessa omständigheter ledde tillsammans med målsägandens egen bristfälliga berättelse och avsaknaden av en tydlig erkännande från RL till att han frikändes från åtalet. Hovrättens

domskäl indikerar återigen att tidsmässiga och kontextuella omständigheter är avgörande för bedömningen av beviskraften hos stödbevisning. Dessutom betonas vikten av att ta hänsyn till alternativa förklaringar när man värderar varje bevisfaktum. Denna analys antyder att domstolen i fallet noga övervägde omständigheterna kring vittnesmålen och insåg att de inte var tillräckligt starka för att övertyga om RL:s skuld bortom rimligt tvivel.

6.1.2.2 Användningen av chattmeddelanden som bevisning för motivbild, rollfördelning och brottsplanering

Chattmeddelanden har en betydande roll inte bara som stödbevis för målsägandes utsaga utan även som ett kraftfullt verktyg för att skapa en mer detaljerad inblick i motiv, rollfördelning och planering av brott, särskilt inom kriminella nätverk där handlingen kan innebära ett försök till mord. I Skjutningen i Gävle illustrerar användningen av chattmeddelanden tydligt hur de stöder påståendet om ES hämndmotiv att döda MS och visar på förberedelserna och planeringen av skjutningen. På liknande sätt användes chattmeddelanden i fallet Skjutningen i Johanneshov för att verifiera MJM:s deltagande och planering av mordet. Slutligen användes denna typ av bevisning i Skjutningen i Enskededalen för att fastställa att AS och MA aktivt sökte och utförde uppdraget att genomföra skjutningen. Det är dock värt att notera att detta sällan är fallet i sexualbrottsmål, där brotten oftast inträffar utan förberedelse och planering, vilket kan påverka tillgängligheten och relevansen av chattmeddelanden som bevisform i dessa specifika måltyper.

För att kunna värdera ett meddelande och bedöma huruvida det stödjer ett specifikt tema är det avgörande att klart och tydligt identifiera avsändaren av meddelandet. I Skjutningen i Johanneshov var en central fråga för att knyta MJM till mordförsöket att identifiera personen bakom kontot "Hunchini". Det är noterbart att domstolen, när den hanterade denna fråga, använde chattmeddelanden där gärningsmannens positionering diskuterades för att bevisa att MJM faktiskt är Hunchini. Dessutom kunde meddelandena användas för att stödja den av åklagaren presenterade händelseutvecklingen före, under och efter skjutningen. Funktionen av chattmeddelanden som bevis i sådana typer av brott är alltså både mångsidig och effektiv.

6.1.2.3 *Erkännande av brottsliga handlingar i chattmeddelande*

Vidare kan något sägas om situationer då en tilltalad har vidgått hela eller delar av den åtalade händelsen, vilket ger en intressant inblick i hur rättsväsendet hanterar digitala erkännanden. Ett exemplariskt scenario är fallet Den sovande flickvännen där den tilltalade i ett meddelande sagt att han ”pillat” på målsäganden. Tingsrätten tolkade detta som en form av erkännande och grundade domen på bland annat detta, en bedömning som jag finner tveksam. Denna problematik kommer att behandlas vidare nedan.

I "Övernattningen" presenterades chattmeddelanden där det istället var målsäganden som kontaktade den tilltalade och frågade om denne förstod att hans handlingar utgjorde en våldtäkt. Domskälen ger tyvärr ingen klarhet kring hur detta meddelande värderades eller den tilltalades respons, vilket ger upphov till utrymme för resonemang. Meddelandet bör, särskilt med hänsyn till övrig utredning i målet, stödja det faktum att målsäganden inte deltog frivilligt i de sexuella handlingarna. I min mening bör sådan bevisning ha större beviskraft än meddelanden som skickats till ett vittne som inte har kännedom om händelsen, trots att det inte är lika vanligt. Det är min övertygelse att ett meddelande direkt till den tilltalade, särskilt med beaktande av annan utredning i målet, bör stärka bevisningen för att målsäganden inte deltog frivilligt i de sexuella handlingarna. En sådan direkt dialog möjliggör för den tilltalade att försvara sig eller avfärda anklagelserna om de är grundlösa. Samtidigt är det viktigt att navigera på en tunn linje när det gäller hur den tilltalades reaktion på meddelandet påverkar dess styrka, och en passiv reaktion bör inte automatiskt tolkas som ett erkännande av en omständighet, då detta skulle inskränka på personens rätt att tåga.

Denna dynamik kan kontrasteras med chattmeddelanden som utväxlas mellan de tilltalade i mål som involverar brottslighet inom kriminella nätverk. I dessa situationer innehåller meddelandena ofta instruktioner och diskussioner som indirekt bekräftar gärningsbeskrivningen. Även om de tilltalade inte explicit erkänner brott, ger deras egna uttalanden om olika händelser starkt stöd för deras inblandning i den brottsliga gärningen. Det är här tydligt att den digitala

kommunikationens subtila nyanser kan spela en avgörande roll i att belysa och förstå brottsliga handlingar, och det är denna intrikata balansgång mellan erkännande och tystnad som utgör en central del av analysen.

6.1.3 Bevisvärdet av chattmeddelanden i förhållande till annan bevisning

Chattmeddelanden kan i förhållande till andra bevis i ett specifikt rättsligt sammanhang bedömas vara både beroende och oberoende. Ett bevis är beroende av ett annat bevis i de fall vetskaper om det ena beviset påverkar sannolikheten för det andra. Chattmeddelanden kan vara beroende av annan bevisning om dess trovärdighet eller tolkning är kopplad till något annat bevisfaktum eller om meddelandet är en del av en större bevisedja. Dessutom kan bevisning om vem det är som deltagit i kommunikationen också påverka värdet av chattbevisningen. I målet Våldtäkten i Kloster Pub skickade NN2 ett meddelande till hennes vän, CO, om vad hon menar hände inne på toaletten. NN2 återberättade även händelsen för CO när de sedan träffades. Här skapas en beroende relation mellan det skriftliga meddelandet och den muntliga återberättelsen. För att få en fullständig bild av NN2:s berättelse samt förstå sammanhanget och CO:s uppfattning av händelseförloppet kan det vara nödvändigt att kombinera båda bevisfaktumen.

I situationer där ett chattmeddelande behandlar samma händelse som en muntlig återberättelse eller där ett särskilt vittne är delaktigt kan något sägas om dennes trovärdighet. Chattmeddelandet utgör ett skriftligt dokument som i princip förblir oförändrat över tid och är mindre mottagligt för påverkan än en muntlig utsaga. Där den muntliga återberättelsen kan påverkas av faktorer som glömska eller yttre påverkan, såsom att höra om händelsen från andra eller läsa om den i media, förblir chattmeddelandet oförändrat. Detta har betydande implikationer för bedömningen av trovärdighet. Om ett chattmeddelande beskriver händelsen på ett visst sätt och den muntliga återberättelsen avviker från detta, kan det väcka frågor om trovärdighet. Motsägelser eller inkonsekvenser i berättelsen kan då uppmärksammas, vilket i sin tur kan påverka bedömningen av vittnets tillförlitlighet. Samtidigt är det viktigt att erkänna att vittnet också kan påverka chattmeddelandets trovärdighet. Om

vittnet ger felaktiga uppgifter om meddelandets innehåll eller om det finns misstankar om manipulation eller förändring av meddelandet, kan detta skapa tvivel om dess äkthet. Vittnets samarbetsvilja vid försök att verifiera äktheten eller ursprunget av ett chattmeddelande spelar också en roll i bedömningen av trovärdighet och beviskraft.

Skjutningen i Johanneshov är ett exempel på när chattmeddelanden och muntliga utsagor behandlar samma bevisstema. I detta fall är bevisstemat att AX och JX har fått en skjutning i uppdrag. Som bevisning åberopas att både AX och JX anfört att de fick instruktioner kring hur skjutningen skulle gå till och dessa instruktioner återfinns i chattmeddelanden. Både chattmeddelandena och utsagorna från AX och JX stödjer och kompletterar varandra för att etablera bevisstemat, vilket innebär att de betraktas som ömsesidigt beroende bevis.

Detta rättsfall aktualiserar vidare ett annat förhållande som påverkar beviskraften av chattmeddelanden. I målet är ett avgörande tema för åtalet att MJM är personen bakom användarkontot Hunchini. Därför förutsätter alla chattmeddelanden som åberopas för att stödja MJMs skuld att detta förhållande är korrekt. Detta beroende av användaridentitet skapar en situation där andra bevisningsformer blir avgörande för att säkerställa bevisets styrka och tillförlitlighet. En alternativhypotes som framkom i målet var möjligheten att det var någon annan än MJM som hade tillgång till telefonen och var den faktiska deltagaren i de aktuella chattarna. För att bemöta och förkasta denna alternativa förklaring användes kontextuell och tidsmässig bevisning. Genom att analysera tidpunkterna för chattarna och den övergripande kontexten kunde rätten styrka att det faktiskt var MJM som deltog i de diskuterade konversationerna. Det är just denna tidsmässiga och kontextuella bevisning som chattmeddelandena blir beroende av för att stödja och befästa deras ursprungliga syfte. Därmed belyser detta fall det komplexa samspelet mellan olika bevisningsformer.

Det kan tänka sig att chattmeddelanden i vissa situationer kan utgöra oberoende bevisning men för detta skulle det krävas att meddelandet stödjer åtalet

självständigt. Exempelvis kan det röra sig om ett direkt erkännande i ett meddelande där det framgår av skribenten att denne har gjort en särskild brottslig handling. Sådana situationer kan däremot knappast sägas vara vanliga och av de i uppsatsen presenterade rättsfall finns det inga exempel på när åberopade chattmeddelanden har varit oberoende av andra bevisfaktum i målet.

6.2 Bevisvärderingsproblem vid behandling av chattmeddelanden

6.2.1 Tolkning av innehållet i chattmeddelanden

En problematik med användningen av chattmeddelanden som bevisning i brottsmål görs gällande i Den sovande flickvännen och handlar om hur innehållet av chattmeddelanden ska tolkas i en bevisprövning. Tingsrätten dömde RL till våldtäkt, främst med hänsyn till att han skickade sms-meddelanden till NN2 där han bland annat skrivit att han ”pillat” på henne. Enligt RL så menade han inget sexuellt med detta och hänvisade till att han inte skrivit ”pullet”, men tingsrätten fann det uppenbart att ordet ”pillat” syftat på beröringen av NN2:s kön. Hovrätten gör en annorlunda bedömning och ifrågasatte möjligheten att dra slutsatsen att RL i sitt meddelande hade erkänt någon del av gärningen. Överinstansen förklarar vidare att RL:s förklaring om att meddelandet inte hade någon sexuell innebörd inte är osannolik när det läses i sitt sammanhang, tillsammans med övriga meddelanden i deras konversation. Skillnaden på tolkningen av meddelandet får anses vara en av de större anledningarna till att hovrätten, till skillnad från tingsrätten, frikänner RL.

Tingsrätten fokuserade i sin bedömning på hur meddelandet uppfattades av läsaren snarare än att noggrant granska skribentens perspektiv. Detta sätt att tolka en text bygger på receptionsteorin, vilken har sina begränsningar och kan leda till en fragmenterad bedömning. En tolkning som enbart fokuserar på ett enskilt meddelande, isolerat från dess sammanhang, kan resultera i överdriven vikt på detaljer snarare än en helhetsbild. Bedömningen riskerar därmed att vara subjektiv och beroende av individuella uppfattningar och känslomässiga tillstånd. Prövningen blir alltså godtycklig och inskränker

kravet på en enhetlig och objektiv rättsprövning, vilket innebär en risk för att rättvisan snedvrids och oskuldspresumtionen undermineras. Att kombinera receptionsteorin med de specifika kraven och normerna inom juridiken är därför svårt och bör undvikas. Trots att den kan ge insikter om läsarens perspektiv, kan dess användning inom rättsliga sammanhang vara problematisk och utmanande att tillämpa på ett enhetligt och rättvist sätt.

Utöver risken att felbedöma innebörden av ett meddelande, kan en tolkning enligt receptionsteorin, som alltså är snäv, även leda till bristande hänsyn till alternativa hypoteser. Om ett chattmeddelande tolkas ensidigt finns det risk att andra möjliga förklaringar eller avsikter ignoreras, vilket kan snedvrیدا den övergripande bedömningen av bevisningen. Inkluderingen av alternativa hypoteser i bedömningen minskar dessutom risken för feltolkningar och främjar en mer nyanserad förståelse av situationen. Ännu en gång kan hänvisas till Den sovande flickvännen. I detta fall var det nödvändigt med en öppenhet för alternativa hypoteser, exempelvis att ordet "pillat" kunde ha andra betydelser beroende på kontext. Denna öppenhet var avgörande för en rättvis och nyanserad bedömning av situationen och hovrättens bedömning illustrerar hur en sådan bedömning kan påverka domen. Utan hänsyn till alternativa hypoteser riskerar rättssystemet att förlita sig på en tolkning som kan vara för snäv och missvisande.

En sådan snäv tolkning kan vidare även potentiellt leda till konfirmeringsbias, en benägenhet att aktivt söka, tolka och värdera information på ett sätt som bekräftar och stödjer befintliga övertygelser. Genom att tillämpa receptionsteorin och samtidigt försumma alternativa hypoteser kan fenomenet påverka bedömningen av meddelandets innebörd. Detta inträffar när läsaren, omedvetet eller medvetet, tolkar ett meddelande på ett sätt som överensstämmer med deras förväntningar eller väljer att fokusera selektivt på vissa delar av kommunikationen, istället för att vara öppen för olika förklaringar och tolkningar av meddelandet. Resultatet kan vara en snedvriden uppfattning av bevisningen, där bekräftande element övervärderas, samtidigt som avvikande eller motsägande information förbises. Konfirmeringsbias kan därmed förklara varför ett i isolering konstigt eller tvetydigt meddelande kan tolkas som

belastande, särskilt om tolkningen bekräftar förväntningar som redan finns, exempelvis som i Den sovande flickvännen. Denna snedvridning av tolkningen kan påverka hur rättsliga aktörer bedömer bevis och kan underminera rättvisa rättegångar genom att ge oproportionerligt mycket vikt åt vissa inslag i kommunikationen.

När det gäller analysen av chattmeddelanden inom ramen för rättsliga processer, är det viktigt att överväga flera faktorer för att undvika missförstånd och felaktig tolkning. Relationen mellan parterna, tidigare konversationer, språkliga och kulturella nyanser, samt andra externa faktorer, spelar en avgörande roll i att förstå innebörden av meddelanden. Specifikt kan sarkasm eller ironi, ordval och ton skapa en komplexitet som kräver försiktighet vid tolkningen av bevis. Detta blir särskilt relevant när det, som i de rättsfall som presenteras i uppsatsen, handlar om användningen av chattmeddelanden som bevis, där riskerna för misstolkning och överdriven vikt av ordval och ton är påtagliga.

Ett exempel på när sådana faktorer påverkar bedömningen är i Övernattningen då domstolen har granskat det meddelande som MGDD skickat till SEB före den aktuella händelsen där hon klargör att de inte ska ha sex om han besöker henne. Detta meddelande sätter tonen för parternas relation och ger en inledande indikation om MGDD:s gränser och förväntningar. När SEB sedan konfronteras med frågan om våldtäkt blir det relevant att överväga det tidigare uttalandet. Genom att integrera detta tidigare meddelande i analysen kan man skapa en kontextuell förståelse av hela händelseförloppet. Målsägandens tydliga kommunicerade gränser ger insikt i hennes perspektiv och intentioner och sätter tonen i hur det senare bör utläsas och förstås. Detta blir särskilt betydelsefullt om man ska bedöma SEB:s respons på MGDD:s senare fråga om våldtäkt. Det framgår däremot inte av domen huruvida något sådant meddelande finns. Vidare illustreras i Den sovande flickvännen vikten av att överväga den historiska relationen och kommunikationen mellan parterna. Relationen mellan parterna var central i tingsrättens tolkning av meddelandet och i ljuset av dess intimitet och förtrogenhet tolkades ordet ”pillat” som en sexuell handling.

I rättsfallen Skjutningen i Johanneshov och Skjutningen i Enskededalen utgjorde chattmeddelanden en central del av bevisningen där de tilltalade diskuterade planering och rollfördelning i samband med de påstådda brotten. För att förstå och korrekt tolka meddelandenas innebörd krävdes djup insikt i de koder som användes inom kriminella nätverk. I båda fallen användes kodnamn för att referera till specifika personer, och särskild uppmärksamhet ägnades åt att avslöja identiteten bakom kontot Hunchini i Skjutningen i Johanneshov. Inom dessa kriminella kretsar används även specifika termer och begrepp för att kommunicera planer och handlingar. Dessa termer är avsiktligt utformade för att dölja den verkliga innebörden för utomstående och fungerar som ett slags kod eller slang. Utan insikt i dessa koder och uttryckssätt kan det vara utmanande för utomstående att korrekt förstå vad som diskuteras i chattmeddelandena. I Skjutningen i Enskededalen illustrerar ett specifikt exempel detta behov av förståelse. En order skickades genom ett chattmeddelande från uppdragsgivaren som uppmanade till att "wakkaa någon snabbt". I domstolens beslut förklarades att begreppet "wakkaa" inom dessa kriminella kretsar innebär att döda någon. Här blir det tydligt att tolkningen av meddelandena kräver kunskap om den specifika användningen av termer och koder för att avslöja den verkliga innebörden och därigenom bidra till en mer träffande rättslig bedömning.

6.2.2 Chattmeddelanden som del av brottsplan

En annan risk med att förlita sig på chattmeddelanden vid en bevisprövning är möjligheten för parterna att arrangera en chattkonversation som en del av sin brottsplan. Pondera att en person planerar att begå ett brott eller att sätta dit någon för ett brott – i sådana situationer skulle det vara av intresse, och dessutom vara enkelt, för personen att plantera bevis i chattmeddelanden. I mål om mord skulle det exempelvis kunna handla om att iscensätta ett falskt alibi för gärningsmannen och i en situation då en person vill sätta dit någon annan för våldtäkt skulle vederbörande kunna skriva ett meddelande till någon annan med information om en våldtäkt som i själva verket inte har hänt.

I sexualbrottsmål skulle denna risk sannolikt anses vara större då bevisningen i sådana mål huvudsakligen består av målsägandens utsaga och

stödbevisning, ofta i form av vittnesutsagor eller chattmeddelanden som talar om det målsäganden tidigare har berättat om händelsen. Tingsrätten lyfter möjligheten att målsäganden i målet Den sovande flickvännen har iscensatt en så komplicerat brottsplan och bedömer att NN2 inte skulle kunna anses vara så infernaliskt listig att hon hade gjort detta. Anledningen till att detta överhuvudtaget lyftes i domen är att NN2 berättade om händelserna för majoriteten av vittnena först efter att den tilltalade greps. Det enda vittnet som påstår sig ha hört om situationen innan RL greps var NN, men hennes utsagas trovärdighet och tillförlitlighet kan enligt hovrätten ifrågasättas eftersom hennes berättelse inte stämde överens med händelseförloppets tidsaspekter. Förutom att dessa omständigheter kan lyfta frågan om målsägandens berättelse är en konstruktion, exemplifierar den svårigheter att värdera vittnens utsaga och objektivitet då de kan ha påverkats av händelsernas efterspel.

I ljuset av dessa överväganden är det nödvändigt för domstolar att vara medvetna om risken för manipulering av chattmeddelanden och noggrant pröva deras äkthet och relevans för att säkerställa en rättvis och korrekt rättegång. Att erkänna och hantera dessa utmaningar är avgörande för att upprätthålla rättssäkerheten och undvika att rättvisa undermineras av eventuella manipulationer.

7 Slutsats

Analysen av användningen av chattmeddelanden som bevis i rättsliga sammanhang har klargjort flera utmaningar och komplexiteter. Slutsatserna som dragits pekar på viktiga aspekter som bör övervägas för att säkerställa en rättvis och pålitlig rättsprocess.

Inledningsvis kan nämnas att chattmeddelanden framstår som en mångsidig och potent form av bevisning. Dess betydelse som bevis varierar avsevärt mellan olika typer av mål och efter en närmare granskning av dess roll i sexualbrottsmål och brottmål inom kriminella nätverk framkommer emellertid att beviskraften generellt sett bör vara högre när sådan bevisning används i det senare typen av rättsfall. Detta fenomen grundar sig dels i relationen mellan chattarnas deltagare, dels i det faktum att meddelandenas innehåll på ett mer distinkt sätt styrker brottslighet genom att belysa rollfördelning och brottsplanering.

En annan central slutsats är behovet av professionell tolkning av chattmeddelanden för att undvika manipulation och misstolkning av deras innebörd. Rättssystemet står inför utmaningen att balansera teknisk expertis med kulturell förståelse och juridisk kompetens. Att förstå språkliga nyanser, kulturella kontexter och kodord blir avgörande för en rättvis bedömning. Ett etiskt perspektiv betonar behovet av rättvisa och respekt för de inblandade parternas integritet, där överdriven vikt vid tolkning kan leda till snedvriden rättvisa.

För att möta dessa utmaningar är det avgörande att implementera lösningar. Riktlinjer för värdering av chattmeddelanden bör utvecklas och inkludera faktorer som deltagarnas identitet, meddelandets tidsmässiga och kontextuella omständigheter och eventuella alternativhypoteser. Genom att beakta dessa element kan rättsväsendet undvika snäva tolkningar och öka chanserna till en mer rättvis bedömning. Det är också viktigt att upprätthålla öppenheten för alternativa förklaringar för att minska risken för konfirmeringsbias och säkerställa en mer nyanserad bedömning.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Asp, Petter; Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils (2013), *Kriminalrättens grunder*, 2 omarb. uppl., Iustus, Uppsala.

Bergius, My (2021), *Karaktärsbevisning – studier av relevansproblematik i personrelaterad bevisning*, Diss. (sammanfattning) Lund: Lunds universitet, Lund.

Björkman, Johanna; Diesen, Christian; Jansson, Peter & Forssman, Fredrik (1997), *Bevis: Värdering av erkännande, konfrontationer, DNA och andra enstaka bevis*, Norstedts juridik, Stockholm.

Dahlman, Christian (2018), *Beviskraft: metod för bevisvärdering i brottmål*, Norstedts juridik, Stockholm.

Dahlman, Christian & Korths, Andreas A. (2018), 'Varför är bevisning som uppfyller beviskravet i våldtäktsmål inte tillräcklig i mål om olaga hot?', *SvJT* s. 327.

Diesen, Christian (2015), *Bevis 10: Bevisprövning i brottmål*, 2 uppl., Norstedts juridik, Stockholm.

Diesen, Christian (1996/97), 'Utom rimligt tvivel – om beviskrav och bevisvärdering i brottmål', *SvJT* s. 525.

Ekelöf, Per Olof, 'Bevisvärde', *Filosofisk tidskrift* 1988:3.

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik & Heuman, Lars (2009), *Rättegång IV*, 7 uppl., Norstedts juridik, Stockholm.

Fenton, Norman & Lagnado, David (2021), 'Bayesianism: Objections and Rebuttals', i: Dahlman, Christian; Stein, Alex & Tuzet, Giovanni, *Philosophical Foundations of Evidence Law*, Oxford University Press, Oxford, s. 267–286.

Gregow, Torkel (1996), 'Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn', *SvJT* s. 509.

Gärdenfors, Peter & Sahlin, Nils-Erik (1982), *Unreliable probabilities, risk taking and decision making*, Synthese.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', I: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund.

Lainpelto, Katrin (2012), *Stödbevisning i brottmål*, Jure, Stockholm.

Lambertz, Göran (2004), 'Kvalitetssäkring av bevisprövningen i brottmål', *SvJT* s. 1.

Lehrberg, Bert (2021), *Praktisk juridisk metod*, 13 uppl., Iusté, Uppsala.

Lindell, Bengt & Eklund, Hans (2005), *Straffprocessen*, 1 uppl., Iustus förlag.

Nowak, Karol (2003), *Oskuldighetspresumtionen*, 1 uppl., Norstedts juridik, Stockholm.

Stein, Alex (2005), *Foundations of Evidence Law*, Oxford University Press.

Thiselton, Anthony (2012), 'Reception Theory, H. R. Jaus and the Formative Power of Scripture' i: *Scottish Journal of Theology*, Cambridge University Press, uppl. 3, nr. 3, s. 289-308.

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 2015/16:113 Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet.

Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet.

Prop. 2018/19:138 Straffet för mord.

Prop. 2019/20:118 Ungdomsövervakning.

Prop. 2021/22:17 Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.

Prop. 2021/22:231 Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar.

Prop. 2022/23:53 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk.

Utredningsbetänkande

SOU 1938:44 Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk.

SOU 2017:7 Straffprocessens ramar och domstolens beslutsunderlag i brottmål – en bättre hantering av stora mål.

Elektroniska källor

Ahlstrand, Thomas, *Ängsliga domstolar spär på skjutningar bland gängkriminella*, Göteborgs-Posten, 2019-11-07, <<https://www.gp.se/debatt/angsliga-domstolar-spär-på-skjutningar-bland-gängkriminella-1.17854182>>, besökt 2023-11-27.

Démery, Christoffer, *Nya domar om bevisvärdering från Högsta domstolen*, Domarbloggen, 2023-09-05, <<https://www.domarbloggen.se/nya-domar-om-bevisvardering-fran-hogsta-domstolen/>> besökt 2023-10-19.

Kaufmann, Thomas D. & Liu, Yifu, *Reception theory*, Oxford University Press, 2023-08-09, <<https://www-oxfordartonline-com.ludwig.lub.lu.se/groveart/view/10.1093/gao/9781884446054.001.0001/oa-9781884446054-e-7000071032>>, besökt 2023-10-24.

Polismyndigheten, *Polisens rapport om allvarlig och organiserad brottslighet 2017*, 2017, <<http://d3jo9v3q67jro.cloudfront.net/wp-content/uploads/2020/12/26111803/Polisens-rapport-om-allvarlig-och-organiserad-brottslighet-2017.pdf>>, besökt 2023-11-08.

Pressmeddelande från Justitiedepartementet, *Nu inleds den största offensiven någonsin mot den organiserade brottsligheten*, Regeringskansliet, 2022-11-

02, <<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2022/11/nu-inleds-den-storsta-offensiven-nagonsin-mot-den-organiserade-brottsligheten/>>, besökt 2023-11-08.

Wahlberg, Stefan, *Christian Dahlman: "Tio tankefel återkommer systematiskt hos domstolarna"*, Dagens Juridik, 2023-02-17, <<https://www.dagens-juridik.se/nyheter/christian-dahlman-tio-tankefel-aterkommer-systematiskt-hos-domstolarna/>>, besökt 2023-11-27.

Rättsfallsförteckning

Europadomstol

Jalloh mot Tyskland, mål no. 54810/00, 11 juli 2006.

Otham mot Förenade kungariket, mål no. 8139/09, 17 januari 2019.

Panovits mot Cypern, mål no. 4268/04, 11 december 2008.

Salduz mot Turkiet, mål no. 36391/02, 27 november 2008.

Telfner mot Österrike, mål no. 33501/96, 20 mars 2001.

Tingsrätter

Gävle tingsrätts dom den 8 juni 2022, mål nr 163–22 – ”Skjutningen i Gävle TR”.

Malmö tingsrätts dom den 15 juni 2022, mål nr B 9631–21.

Kristianstads tingsrätts dom den 10 augusti 2023, mål nr B 951-23 – ”Den sovande flickvännen TR”.

Skellefteå tingsrätts dom den 3 december 2018, mål nr B 1140–18 och B 1216–18 – ”Övernattningen TR”.

Stockholms tingsrätts dom den 28 september 2022, mål nr B 11217–22 – ”Våldtäkten i Kloster Pub TR”.

Södertörns tingsrätts dom den 1 mars 2022, mål nr B 699–21.

Södertörns tingsrätts dom den 27 juni 2023, mål nr B 17392–22 m.fl. – ”Skjutningen i Endkededalen TR”.

Södertörns tingsrätts dom den 7 augusti 2023, mål nr B 1035–23 – ”Skjutningen i Johanneshov TR”.

Hovrätter

Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 22 augusti 2022, mål nr B 976–22 – ”Skjutningen i Gävle”.

Hovrätten för övre Norrlands dom den 5 februari 2019, mål nr B 1040–18 och B 1167–18 – ”Övernattningen HovR”.

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 2 november 2023, mål nr B 3385–23 – ”Den sovande flickvännen”.

Svea hovrätts dom den 12 oktober 2023, mål nr B 11662–22 – ”Våldtäkten i Kloster Pub”.

Svea hovrätts dom den 16 februari 2009, mål nr B 8390–08 – ”Arboga-målet”.

Svea hovrätts dom den 2 november 2023, mål nr B 9088–23 – ”Skjutningen i Enskededalen”.

Svea hovrätts dom den 31 oktober 2023, mål nr B 10995-23 – ”Skjutningen i Johanneshov”.

Högsta domstol

NJA 1980 s. 725.

NJA 1992 s. 532.

NJA 2010 s. 671.

NJA 2015 s. 702 – ”Balkongmålet”.

NJA 2017 s. 316 I och II.

NJA 2019 s. 668 – ”Övernattningen”.

NJA 2023 s. 29 – ”Mordet vid busshållplatsen” (I) och ”Årsta torg” (II)